

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Energetická bezpečnost Evropské unie a její vztahy s Ruskou federací
Energy Security of the European Union and Its Relations with the Russian
Federation

Student: Bc. Tereza Hrtúsová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Radomír Kaňa, Ph.D.

Ostrava 2014

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra evropské integrace

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Tereza Hrtúsová**
Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6210T004 Eurospráva
Specializace: 00 Eurospráva
Téma: **Energetická bezpečnost Evropské unie a její vztahy s Ruskou federací**
Energy Security of the European Union and Its Relations with the Russian Federation

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Energetická bezpečnost a vnější energetická politika Evropské unie
3. Energetický dialog EU-Rusko
4. Interdependence mezi Evropskou unií a Ruskem v energetické oblasti
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

KOĐOUSKOVÁ, H., P. KUCHYŇKOVÁ a A. LESHCHENKO. *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6011-1.

PAŠKOVSKAJA, Irina Grantovna. *Energoobespečenije Jevropejskogo Sojuza: vostočnoje napravlenije*. Moskva: Navona, 2010. ISBN 978-5-91798-008-9.

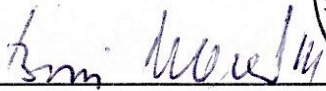
TICHÝ, Lukáš. *Energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací: partnerství nebo rivalita?* Praha: Metropolitní univerzita Praha, 2012. ISBN 978-80-86855-84-4.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Radomír Kaňa, Ph.D.**

Datum zadání: 22.11.2013

Datum odevzdání: 25.04.2014

Ing. Boris Navrátil, CSc.
vedoucí katedry

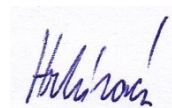

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Místopřísežné prohlášení o samostatném vypracování diplomové práce

„Prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracovala samostatně“.

Zároveň bych chtěla na tomto místě poděkovat svému vedoucímu diplomové práce, Ing. Radomíru Kaňovi, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi pomohly k vypracování této diplomové práce.

V Ostravě, dne 25. dubna 2014

.....
podpis

Obsah

1. ÚVOD	5
2. ENERGETICKÁ BEZPEČNOST A VNĚJŠÍ ENERGETICKÁ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE	7
2.1. Vymezení pojmu energetická bezpečnost	8
2.2. Formování vnější energetické politiky Evropské unie v základních dokumentech	12
2.2.1. Zelená kniha „K evropské strategii pro bezpečnost energetických dodávek“	13
2.2.2. Zelená kniha „Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii“	14
2.2.3. Energetická politika pro Evropu	15
2.2.4. Druhý strategický přezkum energetické politiky a Akční plán EU	16
2.3. Energetická politika Evropské unie po přijetí Lisabonské smlouvy	16
2.3.1. Energie 2020. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energii.....	18
2.4. Vývoj energetické politiky Evropské unie od roku 2011	19
2.5. Vnější dimenze energetické politiky Evropské unie	21
2.5.1. Mezinárodní energetická agentura	23
2.5.2. Evropská energetická charta	24
2.5.3. Energetické společenství.....	25
2.5.4. Regionální spolupráce.....	26
3. ENERGETICKÝ DIALOG EU-RUSKO.....	28
3.1. Dohoda o partnerství a spolupráci.....	29
3.2. Zahájení Energetického dialogu EU-Rusko	30
3.3. Institucionální struktura.....	31
3.3.1. Poradní rada pro plyn.....	33
3.4. Cestovní mapa spolupráce EU-Rusko v energetické oblasti do roku 2050.....	35
3.5. Úspěchy a neúspěchy Energetického dialogu EU-Rusko	36

3.6.	Problémové body spolupráce	37
3.6.1.	Rusko-běloruské spory v letech 2007 a 2010	40
3.6.2.	Rusko-ukrajinské spory v oblasti plynu.....	41
4.	INTERDEPENDENCE MEZI EVROPSKOU UNIÍ A RUSKEM	
	V ENERGETICKÉ OBLASTI.....	45
4.1.	Sektor zemního plynu.....	46
4.2.	Sektor ropy	49
4.3.	Exportní závislost Ruska.....	52
4.4.	Energetická politika Ruska a přístup vůči Evropské unii	54
4.4.1.	Energetika jako zahraničně-politický nástroj.....	56
4.4.2.	Diverzifikace odběratelů	57
4.4.3.	Nord Stream	60
4.4.4.	South Stream	62
4.5.	Energetická politika Evropské unie vůči Rusku.....	63
4.5.1.	Liberalizace energetického trhu	64
4.5.2.	Evropská snaha o diverzifikaci v oblasti zemního plynu.....	64
4.6.	Břidlicový plyn jako alternativa zemního plynu	66
5.	ZÁVĚR	68
	Seznam použité literatury	70
	Seznam zkratek.....	83
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Seznam příloh	
	Přílohy	

1. Úvod

Problematika energetické bezpečnosti zaujímá významné místo v bezpečnosti každého státu a je obzvláště důležitá, protože jen spolehlivé dodávky energie vytvářejí podmínky pro rozvoj moderní ekonomiky. Současný světový vývoj spojený s přerušením zásobování energiemi na světových trzích, stejně jako globální finanční a hospodářská krize, poukazují na problémy, které vznikly na trzích s energiemi, a vyzdvihuje otázky energetické bezpečnosti do popředí. Důvodem je zásadní úloha energie, která určuje vývoj a provoz prakticky všech ostatních odvětví národní, regionální a globální ekonomiky. Jakékoliv přerušení resp. částečné přerušení dodávky paliv a zdrojů energie by mohlo způsobit krizi v některém z hospodářských odvětví, což by mohlo vést k významnému snížení nejen ekonomické úrovně, ale pravděpodobně i úrovně národní bezpečnosti.

Otázka energetické bezpečnosti Evropské unie a jejích vztahů s Ruskou federací je v současnosti jedním z nejdůležitějších a nejdiskutovanějších témat. Hlavní hospodářské zájmy Ruské federace v Evropě se váží především k Evropské unii, přičemž velké členské státy Ruská federace označuje za své strategické, politické a obchodní partnery. Energetika sehrává ve vzájemných vztazích EU-Rusko klíčovou roli. Pro některé členské státy Evropské unie je totiž Ruská federace jediným dodavatelem strategických surovin a jsou na těchto dovozech 100 % závislé. Ruská federace od Evropské unie naopak očekává přísun investic a technologií.

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematikou energetické bezpečnosti Evropské unie a jejími vztahy s Ruskou federací. Cílem práce je vymezení energetické bezpečnosti a vnější energetické politiky Evropské unie, charakteristika jejích vztahů s Ruskou federací a následné vyhodnocení vzájemné interdependence v oblasti energetiky. Výsledkem by mělo být vyjádření toho, do jaké míry je Evropská unie závislá na dodávkách ropy a zemního plynu z Ruské federace. Z pohledu Ruské federace pak naopak určení závislosti na exportech těchto dvou energetických surovin do Evropské unie. Za účelem splnění tohoto cíle byla stanovena následující hypotéza: *Vzájemná závislost mezi Evropskou unií a Ruskou federací v energetické oblasti je asymetrická. Případné přerušení dodávek ruských strategických surovin do Evropské unie by mělo vážnější dopady pro Ruskou federaci.*

V průběhu zpracovávání práce je použito několik vědeckých metod, a sice metoda analýzy, komparace a následné dedukce.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí. První část práce obsahuje obecnou definici energetické bezpečnosti a analýzu formování vnější energetické politiky Evropské unie v základních dokumentech. Rovněž je v této části charakterizována vnější dimenze energetické politiky Evropské unie.

Druhá část práce je zaměřena na probíhající Energetický dialog EU-Rusko. Jsou zde popsány počátky energetické spolupráce mezi Evropskou unií a Ruskou federací, institucionální zabezpečení energetického dialogu i jeho úspěchy a neúspěchy. Tato část rovněž vymezuje problematické body spolupráce, především tedy rusko-ukrajinské a rusko-běloruské spory v oblasti ropy a zemního plynu.

Třetí, tedy závěrečná část práce se zabývá charakteristikou vzájemné závislosti mezi Evropskou unií a Ruskou federací v energetické oblasti. Analyzována je zde jak importní závislost Evropské unie na ruské ropě a zemním plynu, tak exportní závislost Ruské federace na dodávkách těchto surovin do prostoru Evropské unie. Charakterizována je zde zároveň energetická politika Ruské federace uplatňovaná vůči Evropské unii a snaha o diverzifikaci odběratelů v oblasti ropy a zemního plynu. Stejně tak je zde popsána energetická politika Evropské unie vůči Ruské federaci a její snahy o liberalizaci trhu s energiemi a diverzifikaci tras pro dodávky zemního plynu. Poslední část je pak věnována fenoménu v oblasti těžby zemního plynu, a sice břidlicovému plynu. Uvedeny jsou zde klady i zápory jeho těžby a rovněž reálná pravděpodobnost jeho dovozu do prostoru Evropské unie ze Spojených států amerických.

2. Energetická bezpečnost a vnější energetická politika Evropské unie

Energetická bezpečnost a její zajištění vystupují jako téma mezinárodní a evropské politiky již v průběhu 2. světové války, kdy se mnohé země potýkaly s nedostatkem energetických surovin, zejména ropy. Do širšího povědomí veřejnosti pak pojem energetické bezpečnosti vstoupil v 70. letech minulého století především v souvislosti s důsledky ropných krizí, strukturálních změn světové ekonomiky a růstem obav z blížícího se vyčerpání zásob fosilních paliv. Toto období lze považovat za klíčové pro začlenění otázek energetické bezpečnosti do agendy bezpečnostních politik jednotlivých evropských zemí. Jednalo se zejména o zajištění diverzifikace zdrojů a přepravních tras. Dalšími milníky při formování postoje k energetické bezpečnosti byly válka v Perském zálivu na počátku 90. let a následné stmelení členů ropného kartelu OPEC a americko-britská invaze do Iráku v roce 2003. Energetická závislost se stala v 90. letech významným politickým a bezpečnostním tématem. Země, které dovážejí energetické suroviny či elektrickou energii se této závislosti obávají, kdežto země, které energetické suroviny či elektrickou energii vyvážejí, tuto závislost vítají, neboť posiluje jejich postavení v mezinárodní politice a na mezinárodních trzích [1].

V letech 90. let se pak rovněž začaly objevovat nové hrozby, jako blackout¹, útoky na energetickou infrastrukturu, globální klimatické změny či politicky motivované přerušení dodávek energetických surovin. Energetická bezpečnost se tak stala prominentním politickým i akademickým tématem [2, str. 17].

Nepřerušené získávání potřebného množství ropy a zemního plynu za přiměřeně nízké ceny je jedním z primárních úkolů státu k zajištění národní bezpečnosti, protože moc státu se dnes stále více určuje jeho ekonomickým potenciálem, resp. schopností tento potenciál rozvíjet. Nezvládnutí tohoto úkolu by vedlo ke kolapsu státu dovážejícího tyto komodity, což platí i kontextu globálním, neboť dostatečné množství energetických surovin poskytovaných stabilně a za přijatelné ceny je základní podmínkou celosvětového hospodářského růstu. Skutečnost, že zásoby zdrojů a surovin nejsou nekonečné a ani alokace světových ložisek není rovnoměrná, pak tento problém ještě umocňuje. V bilanci současné světové energetiky zaujímá ropa přibližně 35 %, uhlí 25 %, zemní plyn 22 %, 10 % atomová energie a pouze okolo 8 % obnovitelné přírodní zdroje energie [3].

¹ Výrazem blackout označujeme rozsáhlý výpadek dodávky elektřiny na určitém území. Vzniká zejména v důsledku mimořádné události v přenosové soustavě a může postihnout i území několika států.

2.1. Vymezení pojmu energetická bezpečnost

Debata nad vymezením a definicí energetické bezpečnosti stále probíhá a nelze ji tedy považovat za ukončenou. Problém s definicí spočívá v tom, že její obsah vždy určuje osoba jejího autora a místo jeho působení či existence. Jiné aspekty a jiná témata bude zdůrazňovat běžná konzumentská země, jiný pohled na celou problematiku a jiné zájmy bude prosazovat země producentská. Pravděpodobně zcela odlišný pohled zvolí konzument závislý na dodávkách energetických surovin pouze z jednoho producentského státu, který je navíc znám svým nevypočitatelným chováním.

Další dělicí linií může být vztah autora definice k roli trhu v rámci energetické bezpečnosti. Obecně se v literatuře setkáváme s dvěma hlavními přístupy: strategickým a tržním. *Strategický přístup* klade důraz na stát coby nejvýznamnějšího aktéra, jenž se přímo podílí na formulaci a praktickém naplňování domácí i zahraniční politiky. Energetická bezpečnost je zde klíčovou složkou národní bezpečnosti, na níž do značné míry závisí ekonomický růst a tedy i politická a vojenská moc státu. Energetické suroviny mají dle tohoto přístupu klíčový význam pro existenci státu a jejich hodnota je vysoká. Strategickému chápání odpovídají řešení, jež jsou považována za nezbytná k posílení energetické bezpečnosti. Především se jedná o snahu omezit, či úplně eliminovat dopady přerušení dodávek ropy či zemního plynu ze zahraničí. Oproti tomu *tržní přístup* se nezaměřuje výhradně na zájmy spotřebitelských zemí, ale rozebírá i postavení producentů na mezinárodních trzích s energetickými zdroji, jež nechápe výhradně negativně. Zdůrazňuje komplementaritu a společný cíl jednotlivých aktérů – stabilní trhy jako efektivní nástroj k dosažení energetické bezpečnosti, uspokojení poptávky spotřebitelů a prostor pro odbyt producentských zemí. Energetická bezpečnost může být dle tohoto přístupu svěřena do „neviditelné ruky volného trhu“ a energetické suroviny jsou zde pouhým zbožím [4].

V rozvinutých zemích je nejčastěji užívána definice Mezinárodní energetické agentury (dále jen IEA), která energetickou bezpečnost jednoduše popisuje jako *přístup k dostatečnému množství spolehlivé energie za přijatelnou cenu s ohledem na životní prostředí* [5].

Tato definice vznikla pod dojmem ropných šoků v 70. a 80. letech a dnes je považována za nedostatečnou a nevyhovující současným podmínkám. Zohledňuje jen pozici spotřebitele a není zde specifikován pojem „přijatelná cena“. Jakou definici tedy přijmout v rámci Evropské unie (dále jen EU), která se potýká především s dovozní závislostí na ropě a zemním plynu?

Evropská komise o energetické bezpečnosti mj. říká, že „*bezpečnost dodávek neznamená maximalizaci soběstačnosti nebo minimalizaci závislosti, ale především minimalizaci rizika spojeného se závislostí*“ [6, str. 13]. Na základě tohoto lze konstatovat, že Evropská komise spojuje se závislostí na vnějších zdrojích rizika, která je nutné minimalizovat.

V kontextu EU jde o energetickou bezpečnost v širším významu energetické udržitelnosti, a to jak z hlediska životního prostředí, tak i ekonomiky. Energie má k bezpečnosti a klimatické změně stejně důležitý význam a lze si tedy představit trojúhelník s vrcholy energie – bezpečnost – klimatická změna. V rámci těchto teoretických úvah o energetické bezpečnosti EU musí být zahrnuta celá řada rizik, která by poté měla být v praxi řešena. Jedná se o [7, str. 75]:

- *geologická rizika* - jejich význam je dán pozicí fosilních paliv při zajištění energií v EU. Jsou spojena s možností vyčerpání energetických zdrojů v regionální i globální rovině, souvisí rovněž s možností nalezení nových zásob nebo využití nových zdrojů;
- *geopolitická a vojenská rizika* - v souvislosti s výše zmiňovaným rizikem nesmíme opomíjet zostřující se souboj o kontrolu a využití existujících zdrojů, je zde nutnost reagovat na hrozby terorismu, pirátství, krádeže. Tato rizika jsou spojena zejména s možností narušení dodávek způsobených násilným konfliktem, válkou, teroristickými útoky v producentských nebo tranzitních zemích, ale rovněž s použitím energií jako nátlakového prostředku;
- *technická rizika* - zde lze hovořit o možnosti havárie, způsobené např. poruchami v důsledku extrémních klimatických podmínek, hlavně však nedostatečnými investicemi do energetické infrastruktury;
- *ekonomická rizika* - spojena s kolísáním cen na trzích s energií. Může jít o důsledek skutečné nebo strukturální nerovnováhy mezi nabídkou a poptávkou energií, spekulativní pohyb kapitálu, ale také o zneužívání tržní síly;
- *rizika pro životní prostředí a přírodní katastrofy* - tentokrát v důsledku ekologické havárie, nebo v souvislosti s emisemi skleníkových plynů, případně jinými dopady těžby, tranzitu a výroby energií, spadá sem rovněž hrozba přírodní katastrofy a dopady klimatické změny, ať se jedná o zaviněné člověkem nebo bez vlivu člověka.

S geopolitickými aspekty, ale částečně rovněž s geologickými a technickými riziky souvisí pojem, se kterým je v rámci energetické bezpečnosti pracováno – *diverzifikace* neboli rozrůznění. Můžeme sledovat v podstatě tři roviny diverzifikace [3]:

- *zdrojová* – zde se jedná o snahu spotřebitelských zemí zvýšit počet alternativních zdrojů energie, např. rozvojem a využitím energie atomové, sluneční, větrné apod., a nespoléhat se tedy výhradně na zdroje ropy a zemního plynu (pro případ, že dojde k energetické krizi, kdy budou dodávky výše uvedených surovin ohroženy);
- *geografická* – usiluje o rozrůznění zdrojů dodávek ropy a zemního plynu z co největšího počtu zemí, aby byl omezen vliv zemí, které strategické tyto suroviny vyvážejí, na energetickém trhu země, která tyto suroviny musí dovážet;
- *tranzitní* – hraje v oblasti energetické bezpečnosti významnou roli, neboť skutečnost, že přes území některé země vede významný ropovod či plynovod, může posloužit k tomu, že bude tento tranzit politizovat.

Ve dvou posledních případech je zřejmé, že motivace k diverzifikaci zde má především politickou povahu. Importérské země jsou maximálně zainteresovány v utlumení jednostranné závislosti na exportérské či tranzitní zemi, které mohou dodávky strategických surovin podmiňovat splněním určitých politických požadavků (často s energetickou oblastí nesouvisejících). Jako příklad zde lze uvést nátlakovou diplomacii používanou v posledních letech Ruskou federací ve vztahu k některým postsovětským zemím, především k Ukrajině a Gruzii, kdy ruský Gazprom² razantně zvyšoval cenu exportovaného zemního plynu do těchto zemí pokaždé, kdy je chtěl přimět ke změně zahraničněpolitické agendy, tak jak se mu to více hodilo [3].

Dalším, velmi významným faktorem energetické bezpečnosti je *efektivita*, přesněji efektivní využívání energie tak, aby nedocházelo k plýtvání surovinami. Jedná se o snížení energetické spotřeby jak v průmyslovém sektoru, tak v domácnostech atd. Jako příklad zde můžeme uvést Írán, zemi, která je druhá na světě co se zásob zemního plynu týká a i přesto patří mezi dovozce této komodity. Je tomu tak díky tomu, že na vnitřním íránském trhu je prodáván za velmi nízké ceny a proto je s ním běžně plýtváno.

² Největší ruská společnost a největší exportér zemního plynu na světě.

Vzhledem k dlouhodobé předpovědi rostoucí spotřeby a klesající těžby v zemích EU je zřejmé, že téma energetické závislosti jako klíčového faktoru energetické bezpečnosti EU bude nabývat na svém významu. Tato závislost EU jako celku na energetických dovozech znamená nutnost přijmout taková opatření, která směřují k vytvoření *diverzifikovaného, flexibilního a spolehlivého zdroje energie*. Nutno ale podotknout, že závislost sama o sobě nemusí představovat velké riziko a ohrožení energetické bezpečnosti a naopak soběstačnost nezaručuje nulová bezpečnostní rizika spojená s nedostatečnými dodávkami [6].

Protože si členské země EU svou nepříznivou energetickou situaci uvědomují, hledají možnosti jejího zlepšení a zajištění energetické bezpečnosti. Bezpečnost energetických dodávek, resp. energetická bezpečnost jako taková je jedním ze tří cílů Evropské energetické politiky. Za nástroje zajištění a posílení energetické bezpečnosti členských zemí EU jsou považovány [1, str. 11]:

- *kolektivní akce a vytvoření společné energetické politiky;*
- *koordinace energetických politik členských zemí;*
- *posilování propojení energetických sítí a vytvoření transevropských energetických sítí;*
- *zvyšování energetické efektivity (včetně efektivity přenosových soustav) a modernizace zastaralých elektráren a průmyslových technologií;*
- *snižování energetické náročnosti průmyslu a domácností;*
- *zajištění přístupu na světové energetické trhy a zajištění cenové stability energetických surovin;*
- *posílení bezpečnosti přepravních tras a jejich diverzifikace (zahrnuje i výstavbu produktovodů a snižování závislosti na námořní dopravě);*
- *posílení bezpečnosti dodávek (zahrnuje diverzifikaci zdrojových zemí a jejich politickou i ekonomickou stabilizaci) a uzavírání mezinárodních závazků včetně mezinárodních dohod o pravidlech obchodu s energetickými surovinami.*

Pro vytvoření efektivního rámce energetické bezpečnosti EU je nutná nejen aktivní účast evropských institucí, národních vlád a soukromých organizací, ale především bilaterálních vztahů mezi dodavatelskými a odběratelskými státy. Tyto vztahy jsou v dnešní době nejdůležitějším faktorem energetické bezpečnosti na národní úrovni.

2.2. Formování vnější energetické politiky Evropské unie v základních dokumentech

Jako základní a nejdůležitější nástroj k zajišťování a udržení energetické bezpečnosti EU slouží energetická politika (její vnitřní a vnější dimenze). Do energetické politiky vstupují různorodé zájmy nejen vládní, strategické a geopolitické, ale i čistě ekonomické. V případě EU ovlivňují vývoj legislativního rámce energetické politiky jak postoje členských států, tak odpovědných institucí EU. Do mezivládní oblasti energetika výrazně zasahuje z toho důvodu, že její vnější rozměr přesahuje vnější dimenzi obchodních vztahů EU a působí v oblasti vnější bezpečnosti EU a rovněž oblasti zahraniční politiky [6].

I přes dlouhodobou neexistenci energetické politiky v rámci evropského integračního procesu byla energetická témata přítomná. Uveďme si například energetickou soběstačnost, která byla jednou z podmínek rozvoje společného trhu. Za první legislativní úspěch lze označit Směrnici Rady přijatou dne 20. prosince 1968, která členským státům Evropského hospodářského společenství (dále jen EHS) ukládá povinnost udržovat minimální zásoby ropy (případně ropných produktů). Směrnice rovněž posloužila jako východisko pro řízení ropných zásob v EU. V 70. letech pak byla doplněna „*Směrnici Rady o opatřeních ke zmírnění následků potíží v zásobování ropou a ropnými produkty*“.

V roce 1983 vydala Evropská rada prohlášení o potřebě společných energetických cílů. Následně pak Rada roku 1986 vydala na tyto cíle rezoluci s platností do roku 1995. Tyto cíle byly definovány jako [7, str. 77]:

1. *dosáhnout 20 % zlepšení energetické výkonnosti hospodářství;*
2. *nezvyšovat využívání ropy;*
3. *udržet stávající podíl zemního plynu;*
4. *podporovat spotřebu pevných paliv tak, aby jejich podíl rostl;*
5. *podporovat využívání obnovitelných zdrojů.*

V roce 1991 došlo k vyhlášení Evropské energetické charty (viz kapitola 2.4.2), která mimo jiné měla zabezpečit investiční prostředí pro příliv finančních prostředků ze západní Evropy v energetickém sektoru a rozvíjet otevřený, konkurenční a svobodný trh v tomto sektoru. V roce 1994 byla poté uzavřena Smlouva o energetické chartě (v platnost vstoupila v roce 1998).

2.2.1. Zelená kniha „K evropské strategii pro bezpečnost energetických dodávek“

Jedním z prvních pokusů posílit na začátku 21. století komunitární rozměr energetické politiky bylo vydání *Zelené knihy „K evropské strategii pro bezpečnost energetických dodávek“* v listopadu roku 2000. Evropská komise zde nastínila hlavně špatnou energetickou situaci EU a fakt, že scházejí prostředky pro vyjednávání a vyvíjení tlaku na partnery. Rovněž zde navrhla nedramatizovat příliš situaci a jednat tak, aby se zabránilo upadnutí EU do energetické krize. V dokumentu poukazuje na potřebu *"zajistit, že v Evropské unii bude v současné době a dlouhodobém horizontu dostupná široká škála energie za cenu přijatelnou pro všechny spotřebitele"* [9]. Částečnou odpovědí Komise na hrozbu energetické krize bylo poukázání na existenci opatření, která byla definována předpisy EU a Mezinárodní energetické agentury, kdy podle zákona o jejím zřízení v roce 1974 jsou její členské země povinny udržovat strategické zásoby ropy (a/nebo ropných produktů) na úrovni, která je rovna 90 dennímu objemu jejich dovozu do dané země.

Zelená kniha „K evropské strategii pro bezpečnost energetických dodávek“ obsahuje zárodek koncepce energetických vztahů mezi EU a Ruskem. Motivace energetické politiky EU ve vztahu s Ruskem zní následovně: *„Evropská unie nedisponuje potřebnou silou, aby mohla ukládat podmínky dovozu zdrojů energie zajišťující bezpečnost těchto dodávek a proto má malý prostor pro jednání“* [8, str. 27]. Nicméně díky atraktivitě svého trhu se může EU snažit navázat strategická partnerství s dodavatelskými zeměmi. Co se vztahu EU s Ruskem týká, *Zelená kniha* uvádí: *„Je třeba poznamenat, že navzdory některým problémům, Sovětský svaz, a poté i Rusko vždy splnilo své závazky vůči Evropské unii na dodávku zdrojů energie v rámci dlouhodobých smluv“* [9].

Dokument rovněž nastínil problém energetické závislosti EU na ochotě třetích zemí umožňujících tranzit zdrojů energie přes jejich území. Pro zajištění energetických zdrojů EU z Ruska, Kaspického moře, severní Afriky a Blízkého východu by měla být věnována zvláštní pozornost tranzitním zemím jako je Turecko, země střední a východní Evropy, Ukrajina, Baltské státy a Jižní Kavkaz. Pro bezproblémové, dlouhodobé dodávky energie potřebuje EU spolehlivou energetickou infrastrukturu.

Hlavním poselstvím *Zelené knihy* byla výzva ke změnám v oblasti spotřeby a využívání energií v EU, která svou energetickou spotřebu téměř ze 75 % pokrývá importem [6].

2.2.2. Zelená kniha „Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii“

O pět let později po vydání *Zelené knihy* „K evropské strategii pro bezpečnost energetických dodávek“ vyzvaly závěry Evropské rady Komisi k formulaci nové podoby energetické politiky EU. Následně pak 8. března roku 2006 představila Evropská komise *Zelenou knihu* „Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii“, ve které žádá členské státy, aby učinily potřebné kroky k implementaci evropské energetické politiky založené na třech hlavních cílech: *udržitelnosti, konkurenceschopnosti a bezpečnosti dodávek* [10].

Dle Komise by měla evropská vnější energetická politika zkoordinovat přístup k řešení energetické bezpečnosti, aby mohla EU „hovořit jedním hlasem“ a tedy hrála významnější roli v jednáních s energetickými partnery po celém světě. Efektivní reakce na vnější krizové situace v oblasti energetiky podle Komise není možná bez existence jednotné vnější energetické politiky, protože pouze jednotný přístup může vést k zabezpečení třech hlavních cílů energetické politiky (viz v textu výše) [8].

K dosažení těchto cílů bylo ve zprávě navrženo šest priorit, kterými by se měla EU zabývat a postupně zahrnout do nové společné energetické politiky. Těmi jsou [10]:

1. vnější energetická politika;
2. dotvoření vnitřního evropského trhu s elektřinou a plynem;
3. vnitřní trh s energií, který zaručí zabezpečení dodávek a solidaritu mezi členskými státy;
4. zabezpečení a konkurenceschopnost dodávek energií;
5. podpora inovací prostřednictvím strategického plánu pro evropské energetické technologie;
6. integrovaný přístup k boji se změnami klimatu.

Lze rovněž říci, že zde došlo prakticky poprvé k takto vzneseným požadavkům na vytvoření společné energetické politiky, která by mohla čelit výzvám jak na úrovni členských států, tak evropské. Společná energetická politika by také měla umožnit lepší začlenění jejích cílů do širěji pojatých vztahů se třetími zeměmi a do politik, které je podporují [6].

2.2.3. Energetická politika pro Evropu

„Energetická politika pro Evropu“ je označení balíku dokumentů, který byl navrhnut Komisí 10. ledna 2007. Jednalo se o první konsolidovanou formulaci cílů evropské energetické politiky, která odkazovala nejen na vnitřní, ale i vnější dimenzi energetické politiky EU. Tento dokument, rovněž také tzv. první Strategický přezkum (energetické politiky) je jednou z částí energetického balíčku. V návaznosti na tento dokument byl pak v době zasedání Evropské rady v Bruselu 8 - 9. března 2007 přijat „Akční plán pro energetiku pro období 2007 – 2009“.

Sdělení „Energetická politika pro Evropu“ začíná nápisem: „Za tímto účelem se ministři dohodli na těchto cílech: ... poskytnout evropským ekonomikám více energie za nižší cenu ...“ [11]. Jedná se o citaci z Messinské deklarace, kterou podepsali ministři zahraničních věcí Belgie, Itálie, Lucemburska, Nizozemí, Francie a Německa v době konání konference v Messině, 1. - 3. června roku 1955, kde vyjádřili svůj záměr vytvořit dvě společenství – *Evropské hospodářské společenství (EHS)* a *Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom)*. Tímto chtěla Komise připomenout počátky evropské integrace, kdy již při podepsání Smlouvy o Evropském společenství uhlí a oceli v roce 1951 a Smlouvy o Euratomu v roce 1957 jejich zakladatelé zdůrazňovali potřebu společného přístupu v oblasti energetiky. Komise v tomto strategickém přezkumu energetiky uvedla rovněž cíl EU při mezinárodních vyjednáváních omezit do roku 2020 emise skleníkových plynů ve vyspělých zemích o 30 % ve srovnání s rokem 1990. Dále je podle Komise nutné snížit celosvětové emise skleníkových plynů v roce 2050 ve srovnání s rokem 1990 až o 50 %. V příloze *Sdělení* pak Komise uvedla priority mezinárodní energetické politiky EU pro následující tři roky. Nutno podotknout, že zde poprvé označila vnější energetickou politiku EU termínem „mezinárodní“. Prioritami dle Komise jsou [11]:

- prosazování mezinárodních dohod;
- vytváření vztahů v oblasti energetiky se sousedy EU;
- posílení vztahů s Ruskem a snížení rizika možných výpadků dodávek;
- prohloubení vztahů s klíčovými výrobci energie a tranzitními zeměmi;
- rozvoj nového partnerství v oblasti energetiky mezi Afrikou a Evropou;
- posilování vztahů s dalšími hlavními spotřebiteli energie;
- podpora ochrany jaderné bezpečnosti a záruk;

2.2.4. Druhý strategický přezkum energetické politiky a Akční plán EU

Dokument „Druhý strategický přezkum energetické politiky“, který zveřejnila Komise v listopadu 2008 z důvodu revize předchozích opatření, je zaměřen na budoucnost energetiky EU v delším časovém horizontu, konkrétně na období 2020 - 2050. Aby bylo dosaženo třech klíčových cílů EU v oblasti energetiky, zavázala se EU k dodržení iniciativy „20-20-20“: *snížit emise skleníkových plynů o 20 %, zvýšit podíl obnovitelných energetických zdrojů na spotřebě energie o 20 % oproti současným (stav v roce 2007) 8,5 % a zlepšit energetickou účinnost o 20 %, to vše do roku 2020* [12, str. 2].

Jako doplněk Komise navrhla jako základ tohoto druhého strategického přezkumu energetické politiky „Akční plán EU pro zabezpečení dodávek energie a jejich solidární využití“. Komise v něm navrhla pět oblastí, kterým by se EU měla věnovat pro zabezpečení dodávek energie a zamezení vzniku krize v celé EU. Dle Komise by se EU měla zaměřit na [12, str. 3]:

1. *potřebnou infrastrukturu a diverzifikaci dodávek energie;*
2. *vnější vztahy v oblasti energetiky;*
3. *zásoby ropy a zemního plynu a mechanismy pro reakci v krizových situacích;*
4. *energetickou účinnost;*
5. *co nejlepší využití domácích energetických zdrojů EU.*

2.3. Energetická politika Evropské unie po přijetí Lisabonské smlouvy

Důležitou změnou v oblasti formování energetické politiky EU přinesla Smlouva o fungování EU (součást Lisabonské smlouvy), která vstoupila v platnost 1. 12. 2009. Zavádí zcela novou hlavu XXI, kterou je energetická politika vůbec poprvé formálně konstituována v rámci primárního práva. Před vstupem Lisabonské smlouvy v platnost základní smlouvy nezahrnovaly specifická opatření o zásazích EU do energetické oblasti. Lisabonská smlouva nově zavádí *zvláštní právní základ* v oblasti energie, který formuluje v článku 194 Smlouvy o fungování EU. Tato inovace umožňuje zejména podrobně popsat a objasnit činnost EU v oblasti energetiky. Smlouva konstatuje: „*V rámci vytváření a fungování vnitřního trhu a s přihlédnutím k potřebě chránit a zlepšovat životní prostředí má politika Unie v oblasti energetiky v duchu solidarity mezi členskými státy za cíl: a) zajistit fungování trhu s energií;*

b) zajistit bezpečnost dodávek energie v Unii; c) podporovat energetickou účinnost a úspory energie jakož i rozvoj nových a obnovitelných zdrojů energie; a d) podporovat propojení energetických sítí“ [13, čl. 194]. Evropská rada a Evropský parlament kromě toho přijímají právní předpisy na základě řádného legislativního postupu, a to až po poradě s Výborem regionů a s Evropským hospodářským a sociálním výborem. O přijetí opatření daňového charakteru však Rada jednomyslně rozhoduje až po poradě s Parlamentem.

Podstatným faktem je zde to, že energetika je výslovně zahrnuta do oblasti *sdílených pravomocí EU* a členských států. Je tudíž podřízena zásadě subsidiarity. Proto bude EU moci zasahovat pouze v případě, že bude schopna jednat účinněji než členské státy [14].

Lisabonská smlouva navíc upřesňuje, že EU bude moci členským státům zasahovat do výběru zdrojů dodávek energie pouze v případě jednomyslnosti a z důvodů environmentálních (článek 192 Smlouvy o fungování EU). Takové omezení se vztahuje zejména k související otázce jaderné energie. Situace a postoj se v jednotlivých zemích EU v souvislosti s touto otázkou nesmírně liší. Jinými slovy, Lisabonská smlouva zařazením samostatného článku o energetice, popsané jako forma sdíleného vlastnictví mezi unijními institucemi a členskými státy, opatrně vytváří kompromis mezi národní suverenitou nad národními zdroji na straně členských států a sdílenými pravomocemi na straně EU [6].

Novinkou, kterou Lisabonská smlouva zavedla je tzv. *klausule solidarity*, zmíněná v rámci hospodářské politiky v článku 122: „*Aniž jsou dotčeny jiné postupy stanovené ve Smlouvách, může Rada na návrh Komise rozhodnout v duchu solidarity mezi členskými státy o opatřeních přiměřených hospodářské situaci, zejména když vzniknou závažné obtíže v zásobování určitými produkty, především v oblasti energetiky*“ [13, čl. 122]. Na základě tohoto ustanovení je Rada EU oprávněna ve zvláštních případech zasáhnout do pravomoci členských států, což může znamenat, že v případě krize mohou být členské státy požádány o poskytnutí dodávek energie jiným členským státům. Ustanovení je však velmi obecné. I když má Rada EU velmi široký prostor pro jednání v případě vypuknutí energetické krize, mají členské státy stále právo rozhodovat o zásobování energiemi a energetickém mixu [15].

Lisabonská smlouva poskytuje zavedením této klauzule členským státům, které jsou vysoce závislé na ruských dodávkách energetických komodit, možnost zavedení ochranného opatření ze strany EU. V praxi by pak mohl princip solidarity kromě jiného znamenat také pomoc členských států v případě přerušení ruského vývozu zemního plynu či ropy do členských zemí. Princip by tedy mohl přispět ke snížení vlivu Ruska a omezení využívání energetiky jako politického nástroje.

Co se *vnější činnosti* EU týká, Lisabonská smlouva zavedla několik významných změn. Nabídla rovněž nové prostředky reprezentace EU ve vnějších vztazích, což by mohlo ještě více podpořit energetickou spolupráci EU a dialogy se státy, které nejsou jejími členy. Došlo k vytvoření pozice předsedy Evropské rady a Vysokého představitele pro zahraniční otázky a bezpečnostní politiku, který vznikl sloučením funkce Vysokého zmocněnce pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku (SZBP) a komisaře pro vnější vztahy. Lisabonská smlouva tedy v rukou jedné osoby soustředí pravomoci spojené se zahraniční a bezpečnostní politikou. Vnější činnost EU tak má získat na soudržnosti, účinnosti a viditelnosti. Vysoký představitel Unie přesto nemá monopol na vnější zastupování EU. Lisabonská smlouva totiž předsedovi Evropské rady klade za úkol zajišťovat na své úrovni vnější zastupování EU, aniž by přitom zasahoval do pravomocí vysokého představitele. Text však neupřesňuje, jak se má tato činnost mezi oba tyto činitele rozdělit, a ponechává tak praxi, aby rozhodla o roli každého z nich [16].

Lisabonská smlouva tedy může výrazně přispět k efektivnějším energetickým vztahům se stávajícími či novými dodavatelskými partnery a zlepšení formální úpravy vnější energetické politiky EU.

2.3.1. Energie 2020. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energii

Významným dokumentem ze strany Komise vztahujícím se k energetické strategii pro období 2011 – 2020 je sdělení s názvem *„Energie 2020. Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energii“*, které bylo vydáno v listopadu roku 2010. Zde je nutné rozlišit dokument od desetileté strategie *„Evropa 2020“*, která byla přijata v červnu roku 2010 a jejímž cílem je dosáhnout nového růstu. Strategie *„Energie 2020“* se pro období do roku 2020 soustřeďuje na pět priorit [17]:

1. *dosažení účinného využívání energie v Evropě;*
2. *vybudování skutečně celoevropského integrovaného trhu s energií;*
3. *posílení pravomoci spotřebitelů a dosažení co nejvyšší úrovně bezpečnosti a zabezpečení dodávek energie;*
4. *posílení vedoucího postavení Evropy v oblasti energetických technologií a inovací;*
5. *upevnění vnějšího rozměru energetického trhu EU.*

Novou výzvou má být vybudování páteční sítě pro elektřinu a zemní plyn. „*Do roku 2015 by měl být každý členský stát napojen na evropský vnitřní trh*“, zdůrazňuje Komise [17].

2.4. Vývoj energetické politiky Evropské unie od roku 2011

V září roku 2011 Komise vydala sdělení „*Energetická politika EU: jednání s partnery za našimi hranicemi*“, které se přímo týká dodávek energie a vnější dimenze energetické politiky EU. Dle Komise se jedná zřejmě o první pokus formulovat jasnou a širší strategii pro vnější dimenzi energetické politiky EU, což má přispět k lepší koordinaci mezi členskými státy při formulaci priorit v této oblasti. Právě nedostatek koordinace bývá kritizován jako příčina malé efektivity při vyjednávání s externími partnery, jež jsou zpravidla dodavateli energetických zdrojů či surovin [7].

Sdělení se týká dodávek energie a mezinárodní spolupráce. Vyzývá k lepšímu prosazování zájmů EU v energetické oblasti navenek, kde podle něj dochází k zostřujícímu se soupeření o zdroje. V souladu se strategií *Energie 2020* má dle Komise dojít k posílení vnějšího rozměru energetické politiky EU, čehož má být dosaženo zlepšením průhlednosti v oblasti dohod členských států se třetími zeměmi o energetických dodávkách. Za tímto účelem sdělení zdůrazňuje potřebu lepší koordinace při jednání s partnerskými zeměmi, při zaujímání stanovisek v mezinárodních organizacích i vůči třetím zemím a při rozvíjení komplexních energetických partnerství navenek. Vyjmenovává více než 40 konkrétních opatření pro zlepšení koordinace a formulaci jasnější energetické pozice EU navenek. *Energie 2020* v této souvislosti zdůrazňuje takové nástroje vnější politiky EU, jako je Evropská politika sousedství, či propojení této agendy s aktivitami, jako je podpora dalšího rozšiřování Energetického společenství (viz kapitola 2.5.3) [18].

Za pozornost zde pak stojí i konkrétní legislativní návrh Komise, na zřízení mechanismu pro výměnu informací o mezivládních dohodách v oblasti energetiky mezi členskými státy a třetími zeměmi (a to i před jejich uzavřením), kterým toto sdělení podpořila. To by vedlo k posílení role Komise, která by měla být oprávněna poskytnout stanovisko o souladu těchto dohod s právem EU a s jejími cíli v oblasti bezpečnosti dodávek [19].

Dle závěrů Rady z listopadu 2011, které jsou postaveny právě na výše uvedeném zářijovém sdělení Komise, by vnější energetická politika EU měla přispívat k zajišťování bezpečné, zabezpečené a udržitelné energie.

Důraz je zde kladen nejen na vnější dimenzi energetiky, ale také na další pokroky v oblasti integrace a propojení vnitřního trhu s energií [20].

Evropský summit, který se uskutečnil v Bruselu 8. - 9. prosince 2011 pak zdůraznil především potřebu uvést dohody s klíčovými dodavateli a tranzitéry energetických surovin do souladu s právem EU. Prioritou EU má být dle výsledků summitu rovněž dosažení dohody o strategii vybudování nízkouhlíkové ekonomiky v EU do roku 2050.

Následně, 15. prosince 2011, Komise přijímá sdělení „*Energetický plán do roku 2050*“. Dle dokumentu má být hlavní prioritou energetické politiky EU do roku 2050 *snížování emisí skleníkových plynů, a to až o 80 %*. Rovněž se přitom snaží najít způsob, jak tento cíl zároveň skloubit se zajišťováním bezpečnosti energetických dodávek a zachováním konkurenceschopnosti v energetické oblasti.

V září roku 2012 pak Evropský parlament přijal *návrh Komise na rozhodnutí o zřízení mechanismu pro výměnu informací o mezivládních dohodách v oblasti energetiky mezi členskými státy a třetími zeměmi* (viz v textu výše). Rozhodnutí umožňuje Komisi posuzovat, zda jsou individuální dohody uzavřené mezi členskými státy a třetími zeměmi v souladu s platnou legislativou, která se týká pravidel fungování vnitřního trhu s energiemi. Členské státy pak měly na základě tohoto rozhodnutí Komisi do 3 měsíců od vstupu legislativy v platnost předložit k přezkoumání všechny existující bilaterální dohody se třetími zeměmi, které se týkají oblasti energetiky. Komise pak měla 9 měsíců na to, aby informovala členské státy, zda existují pochybnosti o souladu dohod s příslušnou legislativou EU. Členské státy musejí informovat o každé nové smlouvě podobného charakteru, buď ještě před začátkem příslušných jednání s třetí stranou, či v jejich průběhu. Těchto jednání se Komise může zúčastnit jak na žádost členských států, tak i z vlastní iniciativy (se souhlasem daného členského státu). Pokud členský stát při dojednávání smlouvy nebude sám schopen adekvátně vyhodnotit její kompatibilitu s evropským právem, měl by dohodu poskytnout Komisi ještě před ukončením jednání [21].

V rámci budování vnější dimenze energetické bezpečnosti se na straně EU vychází z uznání nutnosti budovat partnerství s hlavními dodavateli energie. Tato partnerství by měla být oboustranně prospěšná a měla by přiznávat a rovněž zohledňovat vzájemnou závislost. Díky těmto partnerstvím rovněž vzniká potenciál v celé řadě oblastí jako regulace, výzkum a inovace, energetická účinnost či rozvoj nástrojů a dohod o spolupráci [7].

2.5. Vnější dimenze energetické politiky Evropské unie

Je to právě vnější dimenze energetické politiky EU, která patří k jednomu z nejdiskutovanějších momentů unijní energetiky vůbec. Do značné míry je to zapříčiněno stále rostoucí závislostí EU na dovážených zdrojích (viz Tab. 2.1) a tedy potřebou nějakým způsobem řídit vztahy s dodavateli a tranzitními zeměmi. Vnější vztahy sice čelí největším výtkám, ale jsou zároveň spojovány s největšími nadějemi – mezi klasické už patří volání po “mluvení jedním hlasem“ a společném razantním postoji k třetím zemím. Následující tabulka uvádí míru energetické závislosti jednotlivých členských států v roce 2012. Ukazatel energetické závislosti vyjadřuje, do jaké míry se ekonomika spoléhá na dovoz zdrojů za účelem uspokojení svých energetických potřeb.

Tab. 2.1: Míra energetické závislosti členských států EU v roce 2012
(údaje uvedeny v %)

	2012		2012
Malta	100,0%	Chorvatsko	53,6%
Lucembursko	97,4%	Maďarsko	52,3%
Kypr	97,0%	Slovensko	51,6%
Irsko	84,8%	Francie	48,1%
Itálie	80,8%	Finsko	45,5%
Litva	80,3%	Velká Británie	42,2%
Portugalsko	79,5%	Bulharsko	36,1%
Belgie	74,0%	Nizozemsko	30,7%
Španělsko	73,3%	Polsko	30,7%
Řecko	65,6%	Švédsko	28,7%
Rakousko	63,6%	Česká republika	25,2%
Německo	61,1%	Rumunsko	22,7%
Slovensko	60,0%	Estonsko	17,2%
Lotyšsko	56,4%	Dánsko	-3,4%
		EU (28 zemí)	53,3%

Zdroj: [22], vlastní zpracování

Z uvedené tabulky lze vyčíst, že jediným členským státem EU-28 se zápornou mírou energetické závislosti bylo v roce 2012 Dánsko, jakožto čistý vývozce. Z ostatních členských států vykazovalo nejnížší míru závislosti Estonsko, Rumunsko, Česká republika a Švédsko (jediné další země, které vykazaly závislost nižší než 30 %). Ve stejném období byly Malta, Lucembursko a Kypr, téměř zcela závislé na dovozu primární energie.

Dokument Komise „*Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy*“ z roku 2006 uvádí, že je důležité, aby si EU v oblasti energetiky vytvořila politiku vnějších vztahů. Vnější energetická politika EU musí být *soudržná* (podporovaná všemi politikami Unie, členskými státy a průmyslovou sférou), *strategická* (zcela uznávající geopolitický rozměr otázek souvisejících s energetickou bezpečností) a *cílená* (orientovaná směrem k iniciativám, kde opatření na úrovni EU mohou mít jednoznačný dopad při podpoře jejích zájmů). Rovněž musí být v souladu s širšími cíli vnější politiky EU, jako je předcházení konfliktům a jejich řešení, nešíření a podpora lidských práv. Účinná vnější politika v oblasti energetiky závisí na schopnosti využít kolektivní zdroje a dát je do služeb společných zájmů. Pro dosažení výsledků je tedy potřeba jednat s producentskými, tranzitními a odběratelskými zeměmi. Nutno zde také uvést, že politické výzvy vyžadují dvoustranný, regionální a mnohostranný dialog na politické úrovni [23]. Následující tabulka uvádí základních přehled typů spolupráce EU v oblasti vnější energetické politiky.

Tab. 2.2: Vnější spolupráce Evropské unie

Dimenze vnější spolupráce Evropské unie			
Vnější energetické vztahy EU	Typ spolupráce		Cílová skupina
	Posílená spolupráce s hlavními energetickými hráči	Energetický dialog	Rusko, Norsko, Indie, Čína, OPEC
	Koordinace uvnitř mezinárodních uskupení		Mezinárodní energetická agentura, G8/G20, OSN, Mezinárodní agentura pro atomovou energii
	Vytváření platforem pro spolupráci		Evropská energetická charta, Energetické společenství atd.
	Regionální spolupráce		Černomořská synergie
			Východní partnerství
			Unie pro středomoří
			Středoasijská strategie

Zdroj: [24], vlastní zpracování

Následující část práce se zabývá bližším popisem vybraných typů spolupráce EU v oblasti vnější energetické politiky. Energetický dialog EU – Rusko pak bude blíže specifikován ve druhé části této práce.

2.5.1. Mezinárodní energetická agentura

V období po ropné krizi zorganizovaly Spojené státy americké v roce 1974 mezinárodní konferenci ve Washingtonu. Závěrem této konference byla *Mezinárodní energetická dohoda* a vytvoření *Mezinárodní energetické agentury (IEA)* pod záštitou Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (dále jen OECD). Agentura byla založena 15. listopadu 1974 Radou OECD a mezi její hlavní úkoly patřilo [25]:

1. *udržovat a zlepšovat systém pro případné přerušení dodávek ropy;*
2. *podporovat energetickou politiku v globálním kontextu prostřednictvím spolupráce se třetími zeměmi, průmyslovými a mezinárodními organizacemi;*
3. *provozovat stálý informační systém o mezinárodním trhu s ropou;*
4. *zlepšit světovou poptávku a nabídku energie rozvojem využití alternativních zdrojů a zvyšováním energetické účinnosti;*
5. *podporovat mezinárodní spolupráci v oblasti energetických technologií;*
6. *pomáhat při integraci energetické politiky a politiky životního prostředí.*

Mezinárodní energetická agentura je vládní organizací, která se snaží zajistit spolehlivé, cenově dostupné a čisté zdroje energie jak pro svých 28 členských zemí³, tak i mimo ně. I když je stále klíčovým zaměřením IEA pomoc při koordinaci kolektivní reakce na závažné přerušení dodávek ropy, agentura se za dobu své existence vyvinula a rozšířila. Poskytuje také spolehlivé statistiky, analýzy a doporučení. Dnes patří mezi čtyři hlavní oblasti zájmu IEA *energetická bezpečnost, hospodářský rozvoj, boj proti změně klimatu a spolupráce se třetími zeměmi*. Výkonným ředitelem agentury je dnes *Maria van der Hoeven* (ve funkci od 1. září roku 2011). Evropská komise má v rámci Agentury statut pozorovatele a koordinuje na jedné straně postoje členských států EU a na straně druhé kroky IEA [26].

³Austrálie, Rakousko, Belgie, Kanada, Česká republika, Dánsko, Evropská unie, Finsko, Francie, Německo, Řecko, Maďarsko, Irsko, Itálie, Japonsko, Lucembursko, Nizozemsko, Nový Zéland, Norsko, Polsko, Portugalsko, Korejská republika, Slovensko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, Velká Británie, Spojené státy americké

Nutno zde také podotknout, že IEA se nezabývá jadernou energetikou (na tu je zaměřena Mezinárodní agentura pro atomovou energii).

2.5.2. Evropská energetická charta

Smlouva o energetické chartě stanoví rámec pro mezinárodní spolupráci mezi evropskými zeměmi a dalšími průmyslovými zeměmi s cílem rozvíjet energetický potenciál zemí střední a východní Evropy a zajištění bezpečnosti dodávek energie pro Evropskou unii [27]. V červnu roku 1990 při dublinském zasedání Evropské rady navrhl předseda vlády Nizozemska *Ruud Lubbers*, aby byla navázána spolupráce v energetice se zeměmi východní Evropy a bývalého Sovětského svazu, s cílem podpořit hospodářský růst a zlepšit zabezpečení dodávek energie EU. Jednání o této chartě začala v Bruselu v červenci roku 1991 za účasti většiny zemí ES, zemí SVE, neevropských členů OECD a především dodavatelského SSSR. Byla to naprosto nová reakce Bruselu na dříve praktikované jednání o dodávkách surovin ze strany Moskvy, která v minulosti vyjednávala s každou členskou zemí ES zvlášť a bez absolutního respektu k Bruselskému centru. Závěrečný dokument pak byl podepsán 17. prosince roku 1991 i tehdejším SSSR, který se však o osm dní později rozpadl a nástupnická Ruská federace dokument ani další, později formálně podepsané smlouvy, již neratifikovala. *Smlouva o energetické chartě* a také *Protokol k energetické chartě o energetické účinnosti a souvisejících ekologických hlediscích* byly podepsány v Lisabonu dne 17. prosince 1994 všemi signatáři charty z roku 1991, s výjimkou Spojených států a Kanady. Oba dokumenty pak vstoupily v platnost dne 16. dubna 1998 [28].

Energetická charta má nyní 53 členů. Kromě 28 členských států EU uvedme například Austrálii, Japonsko, Kazachstán nebo Uzbekistán. Státy se ve smlouvě zavazují, že zahraniční kapitál bude mít volný přístup do země a nediskriminační a transparentní pravidla budou nastavena tak, aby se mohl účastnit tržní soutěže v přístupu k těžbě, dopravě, či distribuci nerostných surovin. Za velmi důležité (z evropského hlediska) je zde považováno ustanovení smlouvy, která členům zakazuje přerušování dodávek v případě sporu. Dokud nebude nalezeno kompromisní řešení, dodávky musejí být zachovány [1].

Co se organizační struktury Energetické charty týká, je složena z generálního sekretariátu, dvou podřízených ředitelství a administrativní sekce pro financování. Generálnímu sekretariátu, který sídlí v Bruselu, v současnosti předsedá Slovák *Urban Rusnák* [29].

2.5.3. Energetické společenství

Energetické společenství bylo založeno v říjnu roku 2005 v Athénách. *Smlouva o Energetickém společenství* pak vstoupila v platnost 1. července roku 2006 (uzavřena na dobu deseti let) a vytváří integrovaný trh s energií mezi EU na jedné straně a osmi smluvními stranami⁴ z jihovýchodní Evropy a oblasti Černého moře na straně druhé.

Cíle, které si Energetické společenství klade, jsou následující [30]:

1. *vytvořit stabilní právní a tržní rámec, který by byl schopný přilákat investice s cílem zajistit stabilní a kontinuální dodávky energie;*
2. *vytvořit jednotný regulační prostor pro obchod v energetické síti;*
3. *zvýšit zabezpečení dodávek v tomto prostoru a rozvíjet přeshraniční vztahy;*
4. *zlepšovat energetickou účinnost a environmentální situaci týkající se energetické sítě a rozvíjet obnovitelné zdroje energie;*
5. *rozvíjet hospodářskou soutěž na trhu energetických sítí.*

Mezi důležité součásti činnosti Energetického společenství patří provádění části právních předpisů EU, neboli „*acquis communautaire*“, ve všech zemích, které jsou smluvními stranami smlouvy. Smlouva rovněž zavádí mechanismus pro fungování regionálních trhů s energií, který se vztahuje na území smluvních stran smlouvy a zúčastněných členských států EU (Rakousko, Bulharsko, Řecko, Maďarsko, Itálie, Rumunsko a Slovinsko). Smlouvou byl vytvořen energetický trh bez vnitřních hranic, v němž jsou mezi stranami zakázána cla, kvantitativní omezení dovozu a vývozu energií, a rovněž i opatření s rovnocenným účinkem, neplatí-li výjimečné okolnosti (týkající se veřejného pořádku, veřejné bezpečnosti, ochrany zdraví lidí a zvířat, ochrany rostlin, ochrany průmyslového a obchodního vlastnictví). Uvedené činnosti koordinuje Evropská Komise [30].

Co se institucionálního zabezpečení týká, *sekretariát* Energetického společenství má své sídlo ve Vídni. Poskytuje (mimo jiné) administrativní podporu ostatním orgánům Energetického společenství a dohlíží na řádné plnění povinností smluvních stran. Hlavní zásady obecné politiky a přijímání opatření ke splnění cílů smlouvy stanovuje *Rada ministrů* složená z jednoho zástupce každé smluvní strany.

⁴ Albánie, Chorvatsko, Makedonie, Černá Hora, Rumunsko, Srbsko, Bulharsko, Bosna a Hercegovina

2.5.4. Regionální spolupráce

Evropská unie vede v oblasti vnější energetické politiky rovněž regionální formy spolupráce. Zde si uvedme například iniciativu známou pod názvem *Černomořská synergie*, která byla přijata v roce 2007, a jejímž primárním účelem byl rozvoj regionální spolupráce uvnitř černomořského regionu. Oblast Černého moře, která zahrnuje Bulharsko a Rumunsko, zaujímá strategickou polohu mezi Evropou, střední Asií a Blízkým východem. Po vstupu Bulharska a Rumunska do EU v roce 2007 byla prosperita, stabilita a bezpečnost sousedů v černomořském regionu více než kdy předtím záležitostí bezprostředního zájmu EU. Černomořský region je územím, kde se energie vyrábí i přepravuje. Má tedy pro EU strategický význam z hlediska bezpečnosti dodávek energie. Nabízí rovněž významný potenciál pro diversifikaci a je proto důležitou součástí vnější energetické strategie EU [31].

Dalším příkladem může být „*Platforma 3 – Energetická bezpečnost*“, která je jednou ze čtyř platforem organizovaných v rámci projektu Východního partnerství⁵. Mezi její hlavní cíle patří podpora rozvoje infrastruktury, propojení a diverzifikace dodávek, podpora energetické účinnosti a využívání obnovitelných zdrojů energie a sblížení právních rámců v oblasti energetické politiky [32].

Třetí formou regionální spolupráce je projekt „*Středomořský solární program*“ realizovaný v rámci Unie pro Středomoří, která byla zahájena v polovině roku 2008 a jako jižní větev Evropské politiky sousedství usiluje o dobré sousedské vztahy EU se státy Středomoří. Obrovský solární potenciál pro rozvoj obnovitelných zdrojů energie v oblasti Středomoří by mohl být klíčem k uspokojení rostoucí poptávky po energii v regionu. Za účelem pomoci těmto regionům plně využít svého potenciálu, Evropská komise podporuje *Středomořský solární program*. Program má dva hlavní cíle, kterých má být dosaženo do roku 2020: *rozvoj dalších 20 GW energie z obnovitelných energetických výrobních kapacit a dosažení významných úspor energie v celém regionu* [33].

Poslední, v rámci této kapitoly zmiňovanou formou je regionální spolupráce EU a Střední Asie. Středoasijský region je velmi bohatý na energetické zdroje (většinou stále nevyužité), které se nacházejí zejména v Kazachstánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu [34].

⁵ Projekt iniciovaný Evropskou unií v rámci Evropské politiky sousedství. Jeho cílem je těsnější spolupráce Unie se šesti státy (Bělorusko, Ukrajina, Moldavsko, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán). Zakládající schůzka proběhla během českého předsednictví dne 7. května 2009 v Praze.

Spolupráce v oblasti energetiky má strategický význam pro obě strany a i když počátky vzájemné spolupráce sahají do počátku 90. let, k posílení vzájemných vztahů došlo v roce 2007, kdy byla Evropskou radou přijata strategie „*Evropská unie a Střední Asie: Strategie pro nové partnerství*“ [35].

V rámci spolupráce mezi EU a Střední Asií v oblasti energetiky nelze opomenout také program INOGATE, jehož cílem je podpora rozvoje energetické spolupráce mezi EU a partnerskými státy (Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldávie, Tádžikistán, Turecko, Turkmenistán, Ukrajina a Uzbekistán) [36]. Jak uvedl, ředitel středoevropského zastoupení firmy Ukrtransnafta⁶, Mikuláš Rakovský: „*Program podporuje propojování potrubních systémů, zlepšení dopravy ropy a plynu do EU, snaží se podpořit bezpečnost dodávek a získat další soukromé investory pro regiony Kavkazu a Černého moře*“ [37]. Výsledkem dialogu mezi EU a partnerskými zeměmi INOGATE byla tzv. *Iniciativa z Baku*, vyhlášena 13. listopadu roku 2004 na 1. konferenci ministrů energetiky v Baku. Iniciativa si klade za cíl zlepšení integrace trhů s energií mezi partnerskými zeměmi a EU. Během konání 2. ministerské konference v kazašském hlavním městě Astana pak tato iniciativa vyústila v podepsání deklarace, která program INOGATE rozšířila a jeho cíle byly formálně přijaty zúčastněnými zeměmi [36].

⁶ Jde o státem vlastněnou ukrajinskou společnost spravující například pro Česko životně důležitou síť ropovodů Družba.

3. Energetický dialog EU-Rusko

Téma energetické spolupráce a bezpečnosti je jedním z nejdiskutovanějších v současných vztazích mezi EU a jejím východním sousedem – Ruskou federací.

Sovětský svaz (dále jen SSSR) začal dodávat plyn do střední Evropy koncem 60. let 20. století plynovodem s názvem Bratrství. Plán výstavby tranzitního plynovodu vedoucího přes Československo byl schválen vládou 12. prosince roku 1970. Následně, dne 21. prosince téhož roku byla v Moskvě podepsána mezistátní československo–sovětská smlouva o tranzitní přepravě zemního plynu přes území Československa do Rakouska, Německé demokratické republiky a Spolkové republiky Německo. První dodávky pak do západní Evropy začaly proudit počátkem 70. let 20. století.

Plynovody a ropovody vedoucí z nynějšího Ruska do západní Evropy byly úspěšně vybudovány a až do současnosti bylo Rusko relativně spolehlivým energetickým dodavatelem. Nicméně po rozpadu SSSR v prosinci roku 1991 převzalo Rusko veškeré diplomatické závazky směrem k Evropě a energetický komplex (hlavně těžba a prodej zemního plynu) se postupně stal strategickým nástrojem zahraniční politiky (na druhé straně také důležitým tvůrcem velké části příjmů ruského rozpočtu) [38].

Otázka bezpečných a plynulých dodávek přispívá k pnutí ve vztazích mezi EU a Ruskem. Faktory, které vzájemnou energetickou spolupráci ovlivňují, se liší dle toho, jak je každá ze stran vnímá a prezentuje. Za hlavní faktory, které negativně ovlivňují a brání efektivní spolupráci lze považovat [6, str. 38]:

- *rozdílnou logiku přístupu EU a Ruska k vzájemné spolupráci;*
- *různou úroveň závislosti mezi EU a Ruskem v energetických vztazích;*
- *odlišné vnímání energetické politiky a jejích cílů ze strany EU a Ruska.*

Vztah mezi Ruskem a EU se nevyvíjel zpočátku jednoduše a do dnešní podoby dospíval v postupných krocích, které byly rovněž ovlivněny událostmi jako například první konflikt v Čečensku v 90. letech, problematika situace kolem uznání Kosova či rusko-gruzínský konflikt v roce 2008. Evropská unie však nikdy nezapomněla tuto agendu zařadit na seznam jednání.

3.1. Dohoda o partnerství a spolupráci

Prvním oficiálním dokumentem a právním základem vzájemné spolupráce mezi Ruskem a EU byla *Dohoda o partnerství a spolupráci* (dále jen PCA), která byla podepsána mezi zástupci EU a Ruska již v roce 1994 na ostrově Korfu, avšak v platnost vstoupila až 1. prosince roku 1997 na dobu deseti let. Dohoda ustavila institucionální rámec bilaterálních vztahů, kodifikovala základní společné cíle a předpokládala společné aktivity a dialog v řadě oblastí (obchodní a ekonomické, vědy, technologií, energetiky, dopravy, vesmíru a spravedlnosti a vnitřních věcí [39]).

Hlavní pozornost je v PCA věnována obchodní a ekonomické spolupráci. PCA vymezila bohatou institucionální základnu a systém konzultací mezi oběma stranami. V současné době se na nejvyšší politické úrovni koná dvakrát do roka *summit EU-Rusko*. Na ministerské úrovni existuje *Stálá rada partnerství*, kdy se podle nutnosti a aktuálnosti problému scházejí ministři jednotlivých rezortů. S počátkem nového tisíciletí se rozvíjela nejen institucionální dimenze vzájemných vztahů, ale rozrůstala se také témata dialogu [40]. Otázku spolupráce EU a Ruska v oblasti energetické spolupráce upravuje článek 65 PCA, ve kterém je zdůrazněno, že by *spolupráce v oblasti energie měla být uskutečněna na principech tržní ekonomiky, Evropské energetické charty a na pozadí postupující integrace trhu s energií v Evropě* [6].

Na summitu, který se konal v květnu roku 2003 v Petrohradě, se zástupci EU a Ruska dohodli na posílení spolupráce prostřednictvím vytvoření „čtyř společných prostorů“. Těmi jsou *Společný hospodářský prostor, Společný prostor svobody, bezpečnosti a práva, Společný prostor vnější bezpečnosti a Společný prostor výzkumu, vzdělávání a kultury* [41]. V dubnu roku 2004 pak představitelé EU a Ruska souhlasili s rozšířením PCA o deset nových členských států EU. Na moskevském summitu v roce 2005 byly vytvořeny rovněž i „cestovní mapy“ ke čtyřem výše zmiňovaným společným prostorům.

Do podpisu PCA v roce 1997, resp. do konání petrohradského summitu EU - Rusko v roce 2003, se rozhovory mezi EU a Ruskem omezovaly z větší části pouze na oblast energetického dialogu. Až postupem času narůstala důležitost i jiných dimenzí, především politicko-bezpečnostní [42].

3.2. Zahájení Energetického dialogu EU-Rusko

Klíčový význam měla z hlediska vývoje formálního energetického dialogu mezi EU a Ruskem schůzka předsedy Evropské komise R. Prodiho s místopředsedou ruské vlády V. Christěnkem v září roku 2000, na níž bylo zahájení dialogu dohodnuto. Následně byl během summitu EU-Rusko, který se konal 30. října roku 2000 v Paříži, zahájen na základě čl. 65 PCA projekt Energetického dialogu mezi EU a Ruskem, jako jeden z mechanismů pro spolupráci v oblasti energie [42]. Jeho obsahem měla být spolupráce v oblasti energetické účinnosti, racionalizace produkce, budování energetické infrastruktury, podpora evropských investičních možností na ruském trhu a rovněž podpora vztahů mezi spotřebitelskými a producentními státy. Důvodem pro zahájení energetického dialogu bylo z velké části ruské odmítnutí podpisu tranzitního protokolu k Energetické chartě a neratifikování Smlouvy o Energetické chartě [4]. Rusko odmítlo podepsat tento dokument v jeho současné podobě, která byla navržena Evropou, z důvodu chybějící ekonomické přínosnosti pro Rusko. Charta totiž požaduje stejný přístup partnerů k ložiskům a potrubím, a Rusko zde poukazuje na to, že jeho evropští partneři nemohou nabídnout takové zdroje, které by byly adekvátní těm, kterými disponuje Rusko [41].

Mezi hlavní oblasti komplementárního zájmu dialogu společná deklarace identifikovala: zajištění spolehlivých dodávek energie v krátkém a středně dlouhém období, zpřístupnění energetických trhů, zlepšení právního základu pro produkci a transport energie v Rusku, implementace evropských právních předpisů v oblasti energie v Rusku, a další. Z oblastí spolupráce, které byly stanoveny deklarací z října roku 2000, rozlišujeme čtyři hlavní objekty pro energetický dialog mezi EU a Ruskem [43]:

1. diplomatickým cílem energetického dialogu mezi EU a Ruskem bylo usnadnění toku investic a obchodu s energií díky politickému a institucionálnímu rámci pro zvyšující se energetický obchod mezi EU a Ruskem;
2. motivem ke spolupráci byla (pro obě strany) silná vzájemná závislost vytvořená potřebou EU zajistit bezpečné dodávky energie z Ruska a ruskou potřebou zajistit energetický požadavek z EU;
3. energetický dialog rovněž reprezentoval prostředky upravující rozdílnou pozici členských států EU v obchodu s energií s Ruskem;

4. pro ruskou stranu pak dialog představoval příležitost pro získání potřebných zahraničních investic pro rozšíření svého exportu energie a modernizaci zastaralé energetické infrastruktury. Přispět měl také k vytvoření lepších podmínek pro ruský ekonomický růst, a také k tomu, aby Rusko přestalo být chápáno jako země vyvážející pouze surovinové zdroje, která je závislá na stoupajících cenách energie. Pro EU dialog představoval příležitost k posílení jednotného postoje ve svých energetických vztazích vůči Rusku.

3.3. Institucionální struktura

Co se institucionálního hlediska týká, dialog byl zaštitěn nejprve vytvořením skupiny dvou koordinátorů a čtyř pracovních skupin. Pracovní skupiny byly vytvořeny pro následující, pro obě strany strategické okruhy: 1) *Energetické strategie a bezpečné zajištění energetické poptávky ze strany EU*, 2) *Podpora energovodní infrastruktury a technologií*, 3) *Investice*, 4) *Energetická účinnost a environment*. Tyto skupiny však byly posléze rozpuštěny a dále pokračovala pouze činnost obou koordinátorů, kteří monitorují průběh energetického dialogu a pracují na vydávání každoročních zpráv o jeho pokroku.

Důležitým krokem bylo v roce 2002 vytvoření rusko-unijního technologického centra pro oblast energetiky (*EU-Russia Energy Technology Centre*), které má mimo jiné usnadňovat komunikaci mezi podnikateli na obou stranách, výměnu informací a následnou spolupráci na strategických otázkách. Funkci jakéhosi fóra pro diskusi energetických otázek později získal i kulatý stůl průmyslníků EU-Rusko (*EU-Russia Industrialists Round Table*) [4].

V roce 2003 se do oboustranného dialogu zapojila i business sféra, kterou tvořila skupina složená z evropských i ruských zástupců energetických společností. Cílem vytvoření této nové skupiny bylo poradenství pro oba koordinátory dialogu. V témže roce, konkrétně dne 3. října, byla ustavena *Stálá rada pro energetiku* [44]. Svou činnost zahájila v roce 2004 a po jejím vytvoření funguje energetický dialog na několika úrovních. Na úrovni *Stálé rady pro spolupráci* se scházejí ruský ministr pro energetiku (nyní A. V. Novak), komisař pro energetiku (nyní G. H. Oettinger) a ministři odpovědní za energetický resort současné a následující předsednické země.

Na politické úrovni jsou pravidelné kontakty udržovány prostřednictvím obou koordinátorů dialogu, kteří zajišťují kontakt mezi EU (zástupce příslušného generálního ředitelství EK) a ruskou vládou (zástupce Ministerstva pro energetiku) [43]. Přehled koordinátorů energetického dialogu EU – Rusko uvádí následující Tab. 3.1.

Tab. 3.1: Přehled koordinátorů Energetického dialogu EU-Rusko

Koordinátoři Energetického dialogu EU-Rusko		
	EU	Rusko
2001 - 2004	C. Cletutinx (ředitel GŘ pro energetiku a dopravu)	A. Mastepěpanov (ministerstvo energetiky RF)
2004 - 2006	C. Cletutinx (ředitel GŘ pro energetiku a dopravu)	A. Voronin (ministerstvo energetiky RF)
2007 - 2009	C. Cletutinx (ředitel GŘ pro energetiku a dopravu) M. Jager (ředitel GŘ pro energetiku a dopravu)	A. Janovski (ministerstvo energetiky RF)
2010 - 2013	P. Lowe (ředitel GŘ pro energetiku)	A. Janovski (ministerstvo energetiky RF)
2014 -	D. Ristori (ředitel GŘ pro energetiku)	A. Janovski (ministerstvo energetiky RF)

Zdroj: [45], vlastní zpracování

V letech 2004 - 2006 došlo k mírné úpravě agendy, a místo čtyř výše uvedených pracovních skupin byly sice po dohodě ustaveny opět čtyři, ale tentokrát dočasné skupiny s velmi podobným zaměřením: 1) *Investice*, 2) *Rozvoj infrastruktury*, 3) *Energetická účinnost*, 4) *Obchodní záležitosti*. Důležitou a z nezávislého pohledu nesouvisející agendou se pro obě strany stal v roce 2005 podpis *Kjótského protokolu* ze strany Ruska. Řečeno zjednodušeně, dohoda obou stran zněla, že EU vyjádří podporu Rusku v jejím úsilí při vstupu do *Světové obchodní organizace (World Trade Organization, WTO)* a protislužbou se měl stát podpis Kremlu právě pod Kjótským protokolem. Rusko připojením své signatury pomohlo EU v její dlouholeté iniciativě a díky Moskvě protokol ve stejný rok vstoupil v platnost [38].

Roku 2007 došlo znovu k reorganizaci pracovních skupin a jejich počet klesl na tři: 1) *Strategická skupina, tvorba scénářů a předpovědí* s podskupinou zabývající se ekonomickými otázkami, které souvisejí s energetikou, 2) *Skupina pro rozvoj trhu* s investiční podskupinou v rámci níž byla významnou oblastí jednání příprava *Mechanismu včasného varování* za účelem posílení vzájemné důvěry mezi oběma stranami, 3) *Skupina pro energetickou účinnost*, která se zabývala hlavně otázkou úspor v oblasti nakládání s energetickými zdroji [4].

K podpisu *Memoranda o mechanismu včasného varování* došlo dne 16. listopadu roku 2009 v Moskvě. Nový *mechanismus včasného varování* se vztahuje na ropu, zemní plyn a elektřinu. Fakticky se předpokládá, že EU nebo Rusko oznámí každé riziko přerušení dodávek ropy, zemního plynu a elektřiny a vymění si své hodnocení situace. Na tuto etapu naváže série konzultací nebo případně společná analýza situace a společný plán řešení [44]. „Nouzový stav“ je zde definován jako „*situace s výrazným narušením/fyzickým přerušením dodávek zemního plynu, ropy a elektřiny z Ruské federace na území Evropské unie, včetně dodávek procházejících přes území třetích zemí*“ [46].

K předposlednímu přeskupení témat pracovních skupin došlo v roce 2010. Skupiny zůstaly tři a s naprosto stejnými tématy jako u předešlého systému, ale rozšířil se okruh podskupin u *Skupiny pro rozvoj trhu* o *podskupinu rozvoje infrastruktury* a *podskupinu pro trh a přenos elektřiny*.

Dne 24. února roku 2011 byla komisařem G. H. Oettingerem a ruským ministrem energetiky S. Šmat'kem podepsána aktualizovaná verze *Mechanismu včasného varování*. Nový dokument umožňuje koordinátorům energetického dialogu EU-Rusko „*provádění společných akcí za účelem překonání nouzového stavu, zmírnění jeho důsledků a předcházení těmto situacím v budoucnu*“. Pojem „nouzový stav“ zde byl rozšířen a kromě předešlé, výše uvedené definice je za tuto situaci považována také „*výjimečně vysoká poptávka po uvedených energetických produktech v rámci Evropské unie nebo Ruské federace, při které nejsou tržní opatření dostatečná a musejí být dodatečně zaváděna opatření netržní*“ [47].

Poslední změny v rámci tematických skupin pak nastaly v roce 2012, kdy se jejich počet navýšil opět na celkový počet čtyři. Nyní tedy můžeme rozlišit [48]:

1. *Skupinu pro energetické trhy a strategie* – v rámci této skupiny probíhala příprava „Cestovní mapy“ spolupráce EU-Rusko do roku 2050 (viz kapitola 3.4);
2. *Skupinu pro elektřinu*;
3. *Skupinu pro jadernou energii*;
4. *Skupinu pro energetickou efektivitu a inovace*.

3.3.1. Poradní rada pro plyn

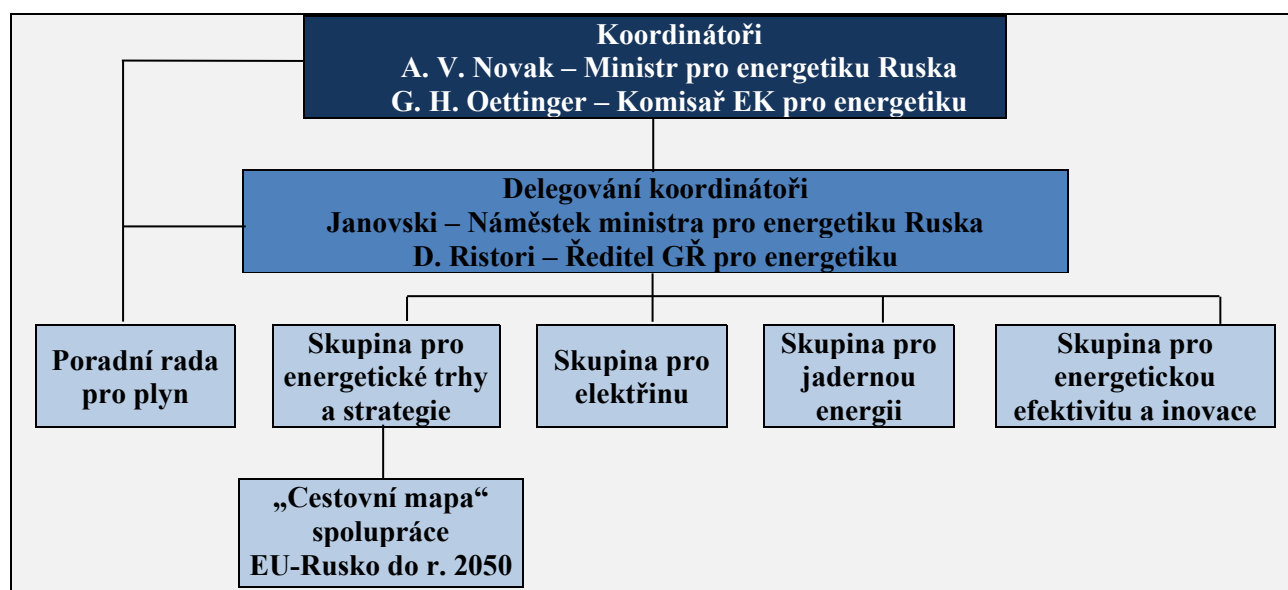
Poradní rada pro plyn (*Gas Advisory Council*) byla založena ruským ministrem pro energetiku Š. Šmat'kem a komisařem EU pro energetiku G. H. Oettingerem dne 24. února roku 2011.

Rada se skládá z předních zástupců významných ruských a evropských plynárenských společností, odborníků i zástupců akademické a výzkumné sféry. Sleduje trendy v plynárenské oblasti a výstupem její činnosti jsou podklady pro dlouhodobou spolupráci EU a Ruska v oblasti dodávek zemního plynu [49]. Již sama existence této skupiny potvrzuje důležitost dialogu EU-Rusko právě v oblasti plynu. Práci jak tematických skupin tak rovněž i Poradní rady pro plyn řídí již výše zmiňovaní koordinátoři (náměstek ministra pro energetiku RF a ředitel GŘ pro energetiku, který zastupuje Evropskou Komisi).

Jednání v rámci energetického dialogu EU-Rusko tedy nyní mohou probíhat na třech úrovních. První, nejvyšší stupeň jednání, je na úrovni prezidenta Ruska a předsedy Evropské komise. Jejich agenda se sice pravidelně věnuje obecným politickým vztahům, ale v citlivých otázkách se může stát tématem jednání na této vysoké úrovni i energetika.

Následující obrázek představuje zjednodušenou současnou strukturu energetického dialogu EU-Rusko.

Obr. 3.1: Struktura energetického dialogu EU-Rusko v roce 2014

Zdroj: [48], vlastní zpracování

Příkladem zde může být jednání na nejvyšší úrovni EU a Ruska v Chabarovsku dne 22. května 2009, kdy se předseda Evropské komise J. Barroso a ruský prezident D. Medveděv dohodli (kromě jiné politické agendy) na přijetí mechanismu včasného varování. Záležitost převzala a do podoby smlouvy ji vytvořila tehdejší *Skupina pro rozvoj trhu* a odvedla tak největší podíl drobné vyjednávací práce.

Podpis samotné smlouvy o mechanismu varování pak náležel zástupcům *Stálé rady pro energetiku*. *Memorandum o mechanismu včasného varování* tehdy (16. listopadu roku 2009) podepsali v Moskvě Komisař pro energetiku A. Piebalgs a ruský ministr pro energetiku S. Šmatko. Tento důležitý energetický dokument tak prošel všemi třemi rovinami vztahu - setkání na nejvyšší úrovni, jednání v pracovní skupině, podpis Stálou radou pro energetiku [44].

3.4. Cestovní mapa spolupráce EU-Rusko v energetické oblasti do roku 2050

Jedním z klíčových výsledků energetického dialogu EU-Rusko bylo podepsání „*Cestovní mapy*“ *spolupráce EU-Rusko v energetické oblasti do roku 2050*, ke kterému došlo dne 22. března roku 2013 v Moskvě. Za EU dokument podepisoval Komisař pro energetiku G. H. Oettinger a za ruskou stranu náměstek ministra pro energetiku A. V. Novak.

Strategickým cílem dokumentu je „*dosažení panevropského energetického prostoru s fungující integrovanou infrastrukturou, otevřenými, transparentními, efektivními a konkurenceschopnými trhy, které přispějí k zajištění energetické bezpečnosti a dosažení cílů v oblasti udržitelného rozvoje mezi EU a Ruskem*“ [50].

Na základě podmínek uvedených v dokumentu si budou do roku 2020 EU a Rusko vzájemně poskytovat podporu pro velké infrastrukturní plynárenské projekty, které si obě strany určí jako projekty společného zájmu. Do roku 2030 bude harmonizována regulace trhu a do roku 2050 pak odstraněny všechny překážky v ropném průmyslu [51].

Dokument rovněž uvádí, že ačkoliv jsou energetické politiky Ruska a EU odlišné, existují oblasti, ve kterých se vzájemně přibližují a kde může vzniknout prospěšná synergie, které by nebylo možné dosáhnout bez hlubší spolupráce v oblasti energetiky. Rusko a EU jsou úzce propojeny hustou energetickou sítí, zejména pokud jde o plyn, ropu a elektřinu. I když budou obě strany pokračovat ve své diverzifikační politice, úzká spolupráce na stávající a nové infrastruktuře bude i nadále oboustranně výhodná.

V současné době je Evropa příjemcem 70 % ruského exportu plynu. *Cestovní mapa* EU zavazuje informovat Rusko o jakýchkoliv změnách v poptávce po zemním plynu, či opatřeních ke snížení využívání uhlovodíků. Velká pnutí v energetických vztazích EU-Rusko způsobuje evropský *Třetí liberalizační balíček* (viz kapitola 4.5.1), který zaručuje rovný přístup k infrastruktuře.

K zajištění tohoto rovného přístupu musí dodavatel čelit buď odprodáváním svého tranzitního majetku, jmenování nezávislého provozovatele či musí umožnit konkurentům přístup až k 50 % tranzitní kapacity tohoto majetku. Zástupce ruského Gazpromu proto odmítl přijetí *Cestovní mapy* komentovat [51].

Tehdejší ruský prezident D. Medveděv k přijetí *Cestovní mapy* řekl, „že by ho nikdy nenapadlo, že jejich vztahy s Evropou a Čínou dosáhnou takové úrovně“ [52]. Po podpisu *Cestovní mapy* se totiž členové ruské vlády přesunuli na jednání s Čínou. Předseda Evropské komise J. Barroso řekl, že „nežárli“ na tak úzkou spolupráci mezi Ruskem a Čínou. „Jsme přesvědčeni, že rozvoj rusko-čínských vztahů je v zásadě v zájmu EU“, řekl. „V 21. století, jsme na sobě všichni vzájemně závislí“ [52].

3.5. Úspěchy a neúspěchy Energetického dialogu EU-Rusko

V současnosti je energetický dialog strukturován do čtyř tematických skupin. Nicméně připomeňme si v následující části úspěchy a případné neúspěchy tematických skupin v letech 2007 – 2010 (když ještě fungovaly tři).

Skupina pro energetickou účinnost, která se zabývala především otázkami úspor v oblasti nakládání s energetickými zdroji, obnovitelnými zdroji energií a legislativním vývojem v těchto oblastech dosáhla v rámci jednání velkého úspěchu. Menšího, ale přesto značného pokroku bylo dosaženo ve *Skupině pro energetické strategie, prognózy a scénáře*. Obě strany se zde dohodly na vzájemně přijatelné změně v otázce dlouhodobých smluv na dodávky zemního plynu. Rusko bylo ujištěno, že 30% hranice na dodávky energetických produktů ze zahraničí je pouze doporučením, nikoliv požadavkem, který by bylo možno použít k omezení importu ruského zemního plynu do EU. Strany založily také tzv. horkou linku pro případ přerušení dodávek energií. *Skupině pro sledování vývoje energetických trhů* se pokroku dosáhnout nepodařilo. Skupina je limitována rozdílnou logikou uvažování EU a Ruska v otázkách ekonomické spolupráce. Jak již bylo zmíněno v textu výše, v rámci této skupiny podepsaly obě strany 16. listopadu roku 2009 *Memorandum o mechanismu včasného varování* za účelem zvýšení vzájemné důvěry mezi oběma stranami, zajištění bezpečnosti a předvídatelnosti energetických trhů [41].

Neúspěch *Skupiny pro sledování vývoje energetických trhů* byl ovlivňován třemi faktory. Prvním z nich je rozdíl mezi stranami v přístupu k regulaci energetiky s cílem zajistit efektivnost trhů. Druhým je absence rovnosti v přístupu EU k vytváření energetického trhu.

Třetím faktorem je pak institucionální pojetí ruského plynárenského sektoru, který se brání jakýmkoliv změnám. Zároveň lze v současné době hlavní překážku dalšího pokroku Energetického dialogu EU-Rusko spatřovat v rozdílném názoru EU a Ruska na politicko-institucionální formu spolupráce. EU by chtěla prosadit energetickou spolupráci založenou na evropském *acquis communautaire*, avšak Rusko svou suverenitu brání proti jakékoliv implementaci evropského práva a využívá nerostné zdroje jako nástroj k prosazení svého vlivu ve světě. Mezi hlavní příčiny neúspěchu Energetického dialogu EU-Rusko můžeme zařadit tyto skutečnosti [43]:

- 1. Energetický dialog byl zatížen dalšími jednáními mezi EU a Ruskem, zejména o vstupu Ruska do WTO;*
- 2. Energetický dialog EU-Rusko zahrnuje velké množství spoluúčastníků. Ruská vláda a EU se sice mohou dohodnout na důležitosti bilaterální spolupráce, nicméně klíčovými hráči jsou pak soukromé či státem ovládané podniky a firmy, které mají velmi často svoji vlastní agendu;*
- 3. Energetický dialog není pouze o prodeji ropy a zemního plynu z Ruska do EU, ale hluboce zasahuje také do národní ekonomické politiky státu, zejména v oblasti energetiky a trhu s energií, což je pro každý stát velice citlivou oblastí.*

V souvislosti s druhým bodem je nezbytné zmínit dominantní postavení ruského Gazpromu, který disponuje největšími zásobami zemního plynu na světě a má na vývoz této suroviny z Ruska monopol. Je klíčovým dodavatelem plynu pro řadu evropských zemí, včetně České republiky, a pokrývá zhruba čtvrtinu evropské poptávky po plynu. Evropská komise Gazprom vyšetřuje déle než rok, v souvislosti s podezřením na zneužívání svého dominantního postavení na trzích České republiky, Slovenska a dalších zemí střední a východní Evropy [53].

3.6. Problémové body spolupráce

V rámci takto vymezené vzájemné spolupráce EU a Ruska v oblasti energetické politiky však lze najít i několik dalších (kromě výše v textu uvedených) nedostatků, které ji oslabují. Za první nedostatek lze označit skutečnost, že Dohoda o partnerství a spolupráci (PCA) je dokumentem pouze politickým, nikoli právně závazným. O její efektivitě tedy panují velké pochyby.

Dohoda rovněž nereflektuje žádný institucionální nástroj, který by zajišťoval bezpečné dodávky ropy a zemního plynu z Ruska do EU a řešil by problémy mezi EU a Ruskem. Tím by mohl být nestranný orgán v podobě Komise, složené ze zástupců zemí mimo EU a Rusko. Energetický dialog EU-Rusko není platformou, která dokáže řešit problémy plynoucí z odlišných priorit obou partnerů, ale pouze fórem pro diskusi a spolupráci v otázkách týkajících se energie a společného zájmu, což lze považovat také za nedostatek. Pravděpodobně největší problémy v rámci tohoto dialogu mezi EU a Ruskem se týkají Smlouvy o Energetické chartě a Protokolu o tranzitu, ale také ne úplně vždy kompatibilních diverzifikačních snah na obou stranách nebo plánovaných tras nové energetické infrastruktury. Energetický dialog mezi EU a Ruskem společně s Energetickou chartou a jejím Protokolem o tranzitu zajišťují právní základ pro rozšířený obchod, investice a tranzit zásob energie. Rusko však dlouhodobě odmítá ratifikaci Energetické Charty přijaté v roce 1994. „*Cílem je přimět Rusko, aby přístup světových korporací k jeho kapacitám byl limitován jen tržními pravidly, a ne politickými zásahy*“ [54]. Ratifikace Energetické charty by ale pro Rusko znamenala ukončení monopolu ruských společností a jednodušší přístup nezávislých exportérů ke zdrojům u Kaspického moře a ve Střední Asii.

Tyto spory se do značné míry projevíly také v obecné politické dimenzi vztahů EU-Rusko. V druhé polovině roku 2006 si finské předsednictví v Radě EU kladlo za cíl připravit mandát pro jednání o nové smlouvě mezi EU a RF, nahrazující PCA, která pak měla být podepsána v první polovině roku 2007 během předsednictví německého. Během finského předsednictví se v Lahti konal také neformální summit Evropské rady zaměřený na energetiku a inovace. Jako oficiální host se schůzky zúčastnil i ruský prezident. Přípravu jednání o nové smlouvě mezi RF a EU na přelomu roku 2006 a 2007 zkomplikoval rusko-polský obchodní spor, v důsledku kterého se Polská vláda v listopadu 2006 rozhodla zablokovat finský návrh týkající se zahájení jednání s Ruskem o nové bilaterální dohodě. Příčinou tohoto sporu bylo uvalení embarga na dovoz polského masa a masných výrobků z ruské strany v listopadu roku 2005. Polsko své jednání odůvodnilo také nedostatkem vstřícného postoje Ruska ohledně ratifikace Smlouvy o Energetické chartě, podpisu Protokolu o tranzitu a neochotě akceptovat návrhy o začlenění některých ustanovení Charty, které se týkají zabezpečení tranzitu a dodávek energetických surovin do textu nové smlouvy. Dalším důvodem, který však ovlivnil nejen postoj polské strany, ale celkově vedl ke zhoršení vztahů mezi EU a Ruskem byla rusko-ukrajinská plynová krize na začátku roku 2006 (viz kapitola 3.6.2). Rusko totiž zastavilo v lednu dodávky zemního plynu na Ukrajinu, která je pro členské státy EU odebírající plyn z Ruska jednou z nejdůležitějších tranzitních zemí.

Důvodem pro tento krok měla být skutečnost, že Ukrajina odmítla akceptovat zvýšení cen⁷. Zklamání pro Polsko znamenal také podpis dohody o projektu Nord Stream (viz kapitola 4.4.3), který odhalil existenci podstatných zájmových rozdílů, co se energetické bezpečnosti týká. *Tzv. energetická politika EU se jevila spíše jako série bilaterálních iniciativ a dohod mezi ruskými společnostmi v čele s plynárenským Gazpromem a největšími hráči na evropských energetických trzích* [4].

Vztahy EU a Ruska pak byly poznamenány také v důsledku rusko-gruzínské války⁸ v roce 2008, která jednání o nových smluvních vztazích opět na čas přerušila.

V dubnu roku 2009 pak přišel z ruské strany podnět v podobě dokumentu s názvem „*Conceptual Approach to the New Legal Framework for Energy Cooperation (Goals and Principles)*“, který se týkal prozatím neúspěšných jednání o nové smlouvě s EU. Dle představy zástupců EU by do nové smlouvy měly být zahrnuty prvky Smlouvy o Energetické chartě. Rusko však upřednostňuje takovou variantu dokumentu, která bude více odrážet aktuální ruské zájmy v oblasti energetiky. Proto tedy také z ruské strany vzešel tento dokument, který navrhuje vypracovat nový, mezinárodní, právně závazný nástroj, zahrnující na rozdíl od stávajícího systému Energetické charty všechny hlavní producenty (exportéry) energie, tranzitní země i spotřebitele (importéry). Nový systém by se měl také týkat obchodování nejen s ropou a zemním plynem, ale rovněž i s jaderným palivem, uhlím a elektřinou [55].

Po ne příliš příznivém období přichází v roce 2010 ve vztahu EU-Rusko nový impuls. Ve dnech 31. 5. – 1. 6. se v Rostově na Donu konal summit, kde obě strany podepsaly dokument s názvem „*Společné prohlášení o partnerství pro modernizaci*“, což lze v tomto vztahu považovat za jakési odlehčení. Partnerství má podpořit spolupráci, která bude politicky nezávislá, zaměřená na technické, ekonomické, environmentální a sociální otázky a stane se rámcem pro konkrétní energetické projekty EU a Ruska. Tehdejší ruský prezident D. Medveděv na summitu hovořil o rozsáhlých změnách a modernizaci Ruska, avšak hlavním cílem je přeměna Ruska za pomoci nových technologií na dynamickou ekonomiku, která již nebude jen producentským státem závislým na vývozu svého nerostného bohatství [40].

⁷ Jednalo by se o několikasetnásobné zdražení, kterým by se ceny srovnaly se světovými.

⁸ Válečný konflikt mezi Gruzii na jedné straně a Ruskem, Jižní Osetií a Abcházíí na straně druhé. Začal v noci ze 7. na 8. srpna 2008 těžkými boji mezi gruzínskými armádními silami a jihoosetskými jednotkami, které se snažily o odtržení gruzínské autonomní republiky Jižní Osetie. Ta, stejně jako Abcházie, v roce 1991 vyhlásila jednostranně nezávislost, která nebyla Gruzii ani jiným státem až do skončení této války uznána.

Poslední, v pořadí již 32. summit EU-Rusko se konal 28. ledna roku 2014 v Bruselu. Vztahy mezi oběma stranami jsou nyní velmi narušené především v důsledku ukrajinské krize, ale i neshod v oblasti obchodní. EU má výhrady i proti některým krokům Moskvy, které podle ní omezují lidská práva a svobody. Toto ochlazení vztahů demonstrovala změnou formátu summitu a jeho zkrácením na pouhých 150 minut, oproti obvyklému dvoudennímu trvání. Nekonal se ani za účasti eurokomisařů a ruských ministrů, ale účastnili se ho jen V. Putin, ruský ministr zahraničí a špičky Unie [56].

3.6.1. Rusko-běloruské spory v letech 2007 a 2010

K energetické roztržce mezi Ruskem a Běloruskem došlo v lednu roku 2007. Konflikt zahrnoval dvě hlavní témata – ceny zemního plynu pro Bělorusko a obchod s ropnými produkty. Za zmínku zde stojí, že přes Bělorusko do Evropy proudí 40 % veškerého ruského exportu ropy a 20 % veškerých dodávek ruského zemního plynu. Před začátkem roku 2007 mezi sebou uzavřely oba státy dohodu, která se týkala dvojnásobného zvýšení ceny zemního plynu (ze 46 na 100 dolarů 100m³). Následně Rusko zavedlo exportní cla na ropu dodávanou Bělorusku, k čemuž mělo poměrně pádný důvod. Levná ruská ropa se totiž v běloruských závodech zpracovávala, produkty se následně draze prodávaly dál a Bělorusové se o tento zisk měli s Rusy dělit, k čemuž nedošlo. Bělorusové se na toto rozhodli reagovat zavedením cel na tranzit ruské ropy. Rusko tento krok odmítlo a ruská společnost Transněft', zcela zastavila kohoutky ropovodu Družba, který ale nezásobuje jen Bělorusko, ale rovněž i Polsko, Německo, Českou republiku, Slovensko a Maďarsko. Tyto dodávky ropy byly přerušeny na dobu tří dnů [54].

Spor byl urovnán podpisem dvou dohod – první, ze dne 31. prosince roku 2006, se týkala dodávek zemního plynu do roku 2011 a druhá z 12. ledna roku 2007 upravila spolupráci při vývozu surové ropy a ropných produktů. Smlouva týkající se plynu zakotvila postupný nárůst cen zemního plynu s dosažením evropských tržních cen v roce 2011 a prodej 50% podílu běloruské plynárenské společnosti Beltranshaz ruskému Gazpromu za 2,5 mld. USD během čtyřletého období. Ačkoliv bylo Bělorusko donuceno akceptovat ruské požadavky, mělo na jejich splnění několik let. Dohoda o ropě zavedla pravidla pro obchod s ropou a ropnými produkty mezi Ruskem, Běloruskem a třetími zeměmi. Nová dohoda přinesla výhody především ruskému rozpočtu, který tak obdržel nejvíce zisků z cel uvalených na export ropy a ropných produktů (ruské ministerstvo financí odhadovalo každoroční zisk 2,5–3 miliony dolarů).

To vedlo k redukci ziskovosti z ropy zpracovávané v běloruských rafinériích a z exportu ropných produktů z Běloruska. Výsledkem dohody bylo také podstatné snížení ruských subvencí běloruské ekonomice [57].

Do sporu o plyn se obě země dostaly opět v červnu roku 2010, kdy došlo k omezení dodávek ruského plynu do Běloruska. Tehdejší ruský prezident D. Medveděv nařídil, aby Gazprom omezil dodávky plynu do Běloruska prozatím o 15 %, protože nezaplatilo za předešlé dodávky. Vedení Gazpromu tehdy tvrdilo, že běloruská vláda porušila dohody a platí za plyn méně, než se oba státy dohodly. Gazprom požadoval za první čtvrtletí roku 2009 169 USD a ve druhém čtvrtletí 184 USD za 1000 m³ plynu. Bělorusko ale platilo jen 150 USD. Běloruské plynárenská společnost Beltransgaz však tvrdila, že naopak Gazprom dluží Bělorusku peníze za tranzit plynu. Dodávky plynu v plné výši byly po několika dnech opět obnoveny poté, co Gazprom oznámil, že Bělorusko svůj dluh uhradilo [58].

Za ukončení „plynových válek“ mezi oběma státy lze považovat Gazpromem získanou absolutní kontrolu nad běloruskými plynovody. V roce 2011 totiž ruský plynárenský gigant odkoupil i druhou polovinu společnosti Beltransgaz (rovněž za 2,5 mld. USD, stejně jako tu první). Od roku 2015 by v celém Rusku měla začít liberalizace trhu s plynem a vnitrostátní ceny by se měly srovnat s těmi vývozními, což se bude týkat i Běloruska [59].

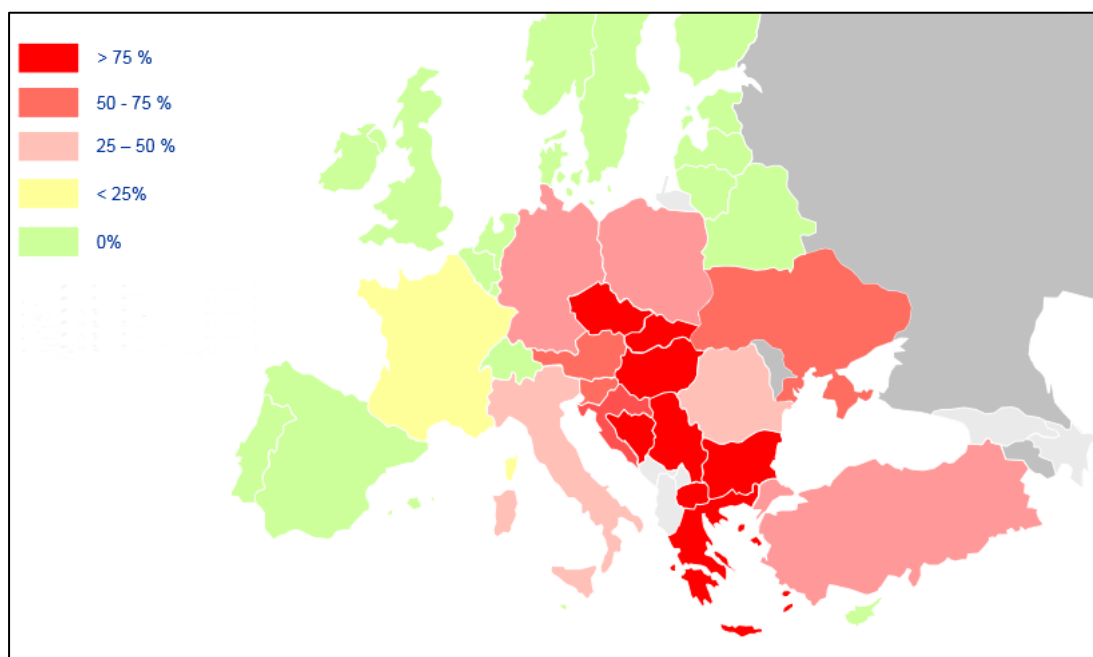
3.6.2. Rusko-ukrajinské spory v oblasti plynu

Spory o plyn mezi Ruskem a Ukrajinou začaly už v dobách Sovětského svazu, zejména pak po jeho rozpadu, kdy Moskva ztratila kontrolu a vliv nad klíčovou tranzitní zemí důležitou pro přepravu ruského plynu do Evropy. Mnohé rusko-ukrajinské energetické krize proběhly v 90. letech minulého století, nicméně pokračují dodnes.

První, vážnější krize nastala na přelomu let 2005 - 2006, kdy Rusko dne 1. ledna 2006 přerušilo dodávky plynu na Ukrajinu. Důvodem mělo být Kyjevem odmítnuté navýšení cen, kterým by se srovnaly s cenami světovými. Zastavení dodávek ruského zemního plynu na Ukrajinu pocítily i další země. Rakousko ohlásilo snížení dodávek ruského plynu přibližně o 30 %. Zásobování ruským zemním plynem do Maďarska se snížilo o víc než 40 %. Pokles dodávek plynu zaznamenalo také Polsko a z menší části i Slovensko. Rusko-ukrajinská plynová krize, během které došlo k omezení dodávek plynu do řady států EU, pak skončila 4. ledna roku 2006. Ruský energetický gigant Gazprom se tehdy dohodl s ukrajinskou monopolní společností pro distribuci ropy a zemního plynu Naftogaz na importní ceně a obě strany podepsaly smlouvu do roku 2010 [60].

Další omezení dodávek z ruské strany přišlo začátkem března roku 2008, Gazprom tak učinil s odůvodněním, že Kyjev dluží za dodávky z roku 2007 a odebírá plyn bez dohody pro další rok. Na obnovení dodávek se obě strany dohodly po dvou dnech, a o týden později pak uzavřely společnosti Gazprom a ukrajinský Naftogas konečnou dohodu o zásobování Ukrajiny plynem. V dohodě mimo jiné stálo, že z obchodu zmizí zprostředkovatelé. Ukrajina pak svůj dluh za dodávky splatila do konce dubna [61]. V listopadu roku 2008 Gazprom obvinil společnost Naftogaz z dluhu, který převyšoval 2 mld. USD. V důsledku toho, že se koncem roku 2008 obě strany nedohodly na výši ceny zemního plynu pro rok 2009 a výši poplatků za tranzit plynu do Evropy, ruský Gazprom dne 1. ledna roku 2009 zastavil dodávky plynu Ukrajině. O den později začal v plynovodech na Slovensku, v Maďarsku, Rumunsku a Polsku klesat tlak. Gazprom tedy Ukrajinu obvinil z neoprávněných odběrů plynu, nicméně Kyjev to popřel s tím, že část musí odebírat z technických důvodů. Dne 6. ledna byly dodávky sníženy už o 80 %. Slovensko vyhlásilo stav nouze a zcela bez plynu se ocitla část Balkánu a také Maďarsko. V noci z 6. na 7. ledna pak byly dodávky plynu z Ruska přes Ukrajinu zcela zastaveny. Tento stav trval až do 20. ledna, kdy došlo k obnovení celkového objemu dodávek plynu do Evropy [62]. Následující Obr. 3.2 zachycuje státy Evropy, které byly touto krizí zasaženy nejvíce či naopak nejméně (případně vůbec).

Obr. 3.2: Dopad plynové krize z roku 2009 na evropské státy (v % chybějících dodávek plynu v období 6. – 20. 1. 2009)

Zdroj: [63], vlastní zpracování

Údaje uvádí, o kolik % byly dodávky plynu sníženy (ve dnech 6. – 20. ledna 2009) oproti původnímu objemu, který do Evropy přes Ukrajinu proudil, tedy 300 mil. m³/den. Z obrázku je patrné, že nejvíce zasaženými státy byly v období plynové krize Česká republika, Slovensko, Maďarsko a část Balkánu. Krize se naopak nedotkla zemí, jako je například Španělsko, Portugalsko, Švýcarsko či státy Beneluxu⁹ apod. Uvedme zde také, že České republice se krizi díky dostatečnému množství plynu v zásobnících podařilo bez větších problémů odolat. Tabulka s podrobnějším popisem situace jednotlivých zemí v období plynové krize je pak uvedena v Příloze 1.

Když se však Moskva 7. ledna s ohledem na podezření, že Ukrajina neoprávněně odebírá dávky určené pro Evropu, odhodlala k úplnému zastavení dodávek plynu, šlo o velmi diskutabilní krok. V množství článků, kde bylo Rusko obviňováno z nezodpovědné hry s miliony obyvatel Evropy, už ale zanikly zprávy o tom, jak byl vzhledem k této situaci naopak posílen transfer plynu vedoucí přes Turecko a severní plynovod Jamal, kterým během krize proudil plyn mimochodem také pro Česko, díky čemuž jsme se mohli také podělit se Slováky. „*Kdo si vzal Evropu jako rukojmí, nebylo Rusko, to se snažilo handicap dočasně nefunkční plynovodné cesty skrze Ukrajinu kompenzovat, ale Viktor Juščenko¹⁰, který mezinárodního sporu zneužil v rámci domácího předvolebního boje*“ [64].

Ke konci října roku 2013 Gazprom vyjádřil obavy o schopnost Ukrajiny platit za dodávky ruského plynu. Ukrajina totiž nezaplatila srpnový účet za plyn ve výši 882 mil. USD a tímto byly opět dodávky plynu do Evropy ohroženy. V listopadu pak Ukrajina kvůli neshodám ohledně cen odběr plynu z Ruska pozastavila. Toto přerušení dodávek přišlo v době, kdy se Ukrajina chystala podepsat dohodu o vytvoření zóny volného obchodu s EU. Smlouvu o přidružení k EU a s ní i dohodu o zóně volného obchodu se Ukrajina chystala podepsat na summitu států Východního partnerství¹¹ konaném ve dnech 28. a 29. Listopadu roku 2013 ve Vilniusu, nicméně k podpisu nakonec nedošlo [65].

V prosinci, tedy poté, co ukrajinská vláda odmítla přistoupit na smlouvu o užší spolupráci s EU, se pak Moskva s Kyjevem dohodla, že v rámci finanční pomoci sníží cenu za zemní plyn na 268,50 USD z dosavadních zhruba 400 USD za 1000 m³.

⁹ Belgie, Nizozemsko, Lucembursko

¹⁰ Ukrajinský politik, vůdčí osobnost bloku Naše Ukrajina. V letech 1999 – 2001 působil jako premiér Ukrajiny. V letech 2005 – 2010 pak zastával funkci ukrajinského prezidenta.

¹¹ Bělorusko, Ukrajina, Moldavsko, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán

Avšak po vzniku nové, prozápadně orientované ukrajinské vlády¹² byla tato dohoda prakticky smetena ze stolu. Pro Evropu jsou rusko-ukrajinské vztahy ohledně dodávek plynu důležité. Dovozem ruského plynu totiž pokrývá přibližně čtvrtinu své poptávky. Gazprom uvádí, že v roce 2012 měl na evropském trhu 30% podíl. „*Nynější ukrajinská krize zatím dodávky ruského zemního plynu do Evropy nenarušila*“, jak uvedl mluvčí Gazpromu [66].

Co se vztahů na úrovni EU-Rusko v souvislosti s probíhající ukrajinskou krizí týká, příliš se zhoršovat nemohou. V roce 2013 totiž EU pro Rusko představovala nejvýznamnějšího obchodního partnera s 41 % podílem. Narůstá také i počet schengenských víz vydaných pro občany Ruska (z 3,2 milionu v roce 2009 na více než 6 milionů v roce 2012). Přímá konfrontace s Bruselem tedy není v zájmu Ruska [67].

¹² Dne 21. listopadu 2013, tedy poté, co ukrajinská vláda pozastavila přípravy pro podpis asociační dohody s EU, na Ukrajině vypukla série občanských protestů, tzv. Euromajdan. Hlavním požadavkem těchto protestů bylo odstoupení prezidenta V. Janukovyče a podepsání asociační dohody s EU. K zlomu došlo 22. února roku 2014, kdy parlament odvolal prezidenta V. Janukovyče z funkce a nové prezidentské volby byly vyhlášeny na 25. května. Moci se chopil šéf parlamentu O. Turčynov.

4. Interdependence mezi Evropskou unií a Ruskem v energetické oblasti

Dostávat stabilní a bezpečné energetické dodávky z Ruska, patří k dlouhodobým zájmům EU. Rusko naopak potřebuje evropské investice a spolehlivé exportní trhy. Energetický dialog mezi EU a Ruskem je tedy založen na předpokladu vzájemné závislosti neboli interdependence. Míru této vzájemné závislosti lze měřit pomocí faktorů, jako je rovnováha energetického obchodu, zásoby domácích zdrojů či možnosti diverzifikace a konkrétní spotřeba celkové energie v dané zemi (resp. poměr dané suroviny k celkové primární spotřebě). To slouží k určení závislosti ze strany spotřebitele energetických surovin. Do jaké míry je na exportu ropy a plynu závislý dodavatel, lze určit dle těchto ukazatelů: podíl příjmů z exportu (ropy a plynu) na HDP, podíl příjmů z exportu energetických surovin na příjmech státního rozpočtu a podíl těchto příjmů na celkových příjmech z exportu [68].

V současné době je energetická závislost EU 28 na úrovni 53,3 %. Následující tabulka popisuje míru energetické závislosti EU 28 v letech 2001 – 2012. Ukazatel energetické závislosti vyjadřuje, do jaké míry se ekonomika spoléhá na dovoz zdrojů za účelem uspokojení svých energetických potřeb.

Tab. 4.1: Energetická závislost EU 28 na dovozu v letech 2001 – 2012
(údaje uvedeny v %)

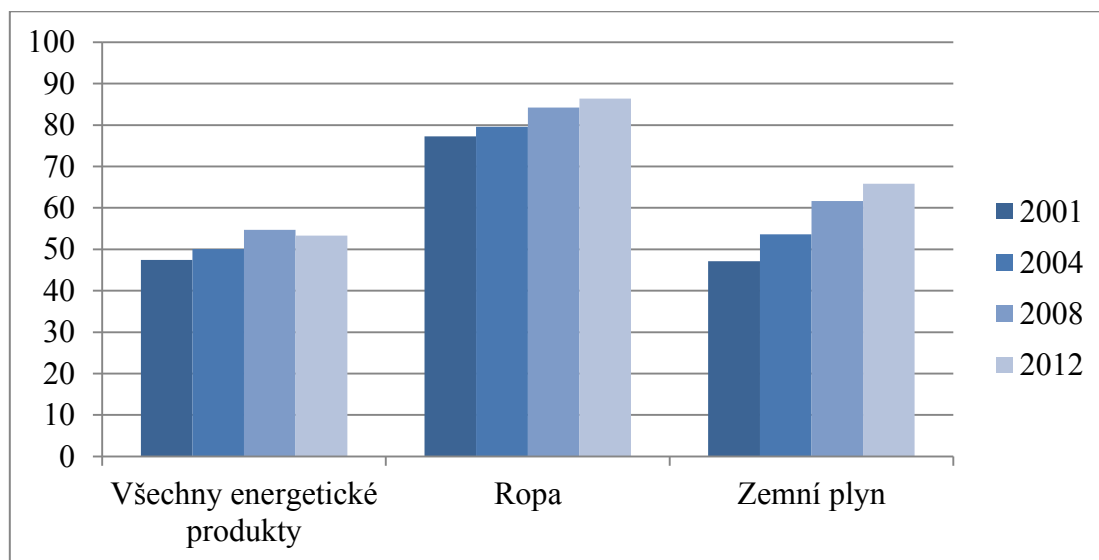
	2001	2004	2008	2012
Všechny energetické produkty	47,4	50,1	54,7	53,3
Ropa	77,3	79,6	84,2	86,4
Zemní plyn	47,1	53,6	61,7	65,8

Zdroj: [69], vlastní zpracování

Největší míru závislosti na dovozu lze pozorovat u ropy (86,4 %). V oblasti importu zemního plynu je tato závislost o něco nižší (65,8 %). Co se energetického mixu neboli hrubé domácí spotřeby týká, v zemích EU je rozdělena následovně: ropa 35 %, zemní plyn 25 %, uhlí 16 %, jaderná energie 13 % a obnovitelné zdroje 10 %.

Následující graf pak zobrazuje vývoj podílu dovozu ropy a zemního plynu v letech 2001 – 2012 do EU 28.

Graf 4.1: Podílu dovozu ropy a zemního plynu do EU 28 v letech 2001-2012
(údaje uvedeny v %)

Zdroj: [70], vlastní zpracování

Z uvedených dat lze pozorovat narůstající míru závislosti EU 28 na dovozu ropy, kdy tato hodnota od roku 2001 vzrostla o téměř 10 p. b. U závislosti na dovozu zemního plynu je tato změna od roku 2001 téměř dvojnásobná, konkrétně 18,7 p. b.

4.1. Sektor zemního plynu

Po krizi v 70. letech 20. století se tehdejší Evropské společenství vyrovnalo s vysokou závislostí na ropě a organizaci OPEC. V současné době se EU ocitá v podobné závislosti na mnoha energetických komoditách dodávaných z Ruské federace. Následující část práce se bude zabývat analýzou závislosti mezi EU a Ruskem v oblasti zemního plynu. V roce 2010 se Rusko podílelo na realizaci dovozu zemního plynu do EU 27 35,1 %. Níže uvedená tabulka uvádí přehled zemí, které měly na dovozech zemního plynu do EU v roce 2010 největší podíl (v rámci extra EU obchodu).

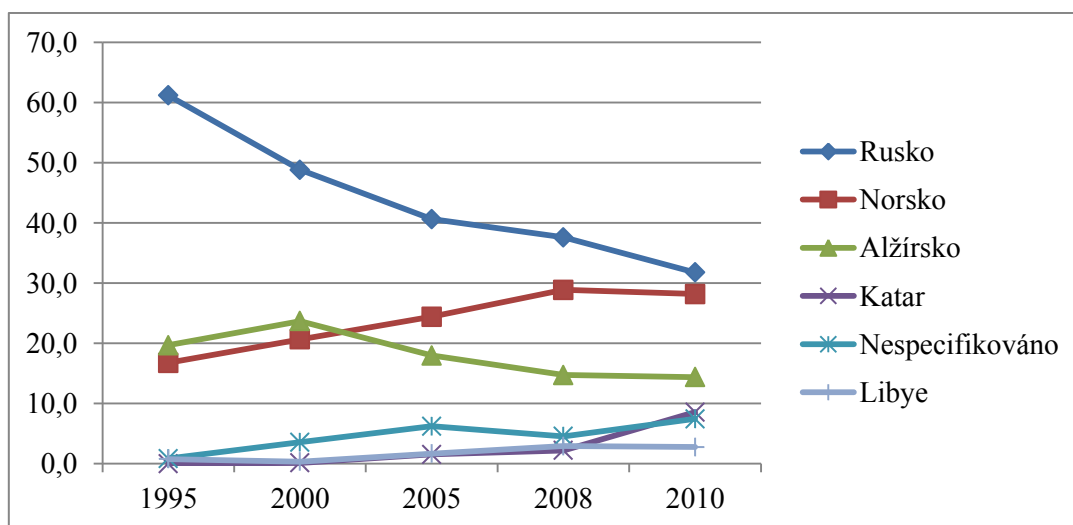
Tab. 4.2: Podíl vybraných zemí na dovozu zemního plynu do EU 27 v roce 2010

	2010 (v mil. m ³)	v %
Rusko	130421	35,1
Norsko	100477	27,0
Alžírsko	50342	13,5
Katar	29960	8,1
Nespecifikováno	27099	7,3
Nigérie	12310	3,3
Libye	9980	2,7
Trinidad a Tobago	5136	1,4
Ostatní	6058	1,6
Celkový import	371783	100

Zdroj: [71], vlastní zpracování

Druhým největším dovozcem zemního plynu do EU 27 bylo v roce 2010 Norsko s 27 %. Dalšími významnými zeměmi v pořadí dovozu plynu jsou Alžírsko s 13,5 % a Katar s 8,1 % podílu na importech. Rusko je prozatím jedničkou v dovozu zemního plynu a svými dovozy pokrývá 23,4 % celkové spotřeby zemního plynu v EU. I když je patrný pokles podílu Ruska na dodávkách plynu do EU, jeho vedoucí pozice v této oblasti zůstává stále zachována. V následujícím grafu je uveden vývoj podílu vybraných zemí na dovozu do EU 27 v letech 1995 – 2010. Podrobnější přehled je uveden v Příloze 2.

Graf 4.2: Vývoj podílu vybraných zemí v dovozu zemního plynu do EU 27 v letech 1995 – 2010 (údaje uvedeny v %)

Zdroj: [71], vlastní zpracování

Z grafu je stále patrná vedoucí pozice Ruska, co se dovozu dodávek zemního plynu do EU 27 týká. Od roku 1995 se však tento podíl snížil o přibližně 30 p. b. Téměř dvojnásobný nárůst, oproti dodávkám v roce 1995, lze pozorovat u dodávek zemního plynu z Norska. Významným, čtvrtým největším dodavatelem zemního plynu do EU se stal Katar. Oproti nulovému podílu na dodávkách plynu do EU v roce 1995 je tento podíl nyní na 8,6 % (hodnota z roku 2010). Pokud bychom se však podívali na jednotlivé státy EU jako spotřebitele, bude pořadí dovozců rozdílné, a to částečně také podle geografické polohy zemí.

Dle údajů z roku 2012 je ze států EU největším dovozcem ruského plynu Německo. Dováží se zde 23 % ruského zemního plynu, který proudí do Evropy. Následně jsou největšími dovozci ruského plynu Itálie, Polsko a Francie [72]. Přestože se ruský dovoz plynu do Německa podílí téměř 50 % na jeho spotřebě v zemi, nelze hovořit o vysoké závislosti Německa na ruských dovozech. Některé státy EU však dovážejí pouze a jen ruský zemní plyn. Následující tabulka uvádí státy EU s největším podílem ruského zemního plynu na celkových dovozech zemního plynu do země.

Tab. 4.3: Podíl dovozu ruského zemního plynu na celkových dovozech plynu do vybraných zemí EU v roce 2011 (údaje uvedeny v %)

Bulharsko	100 %	Česká republika	97 %
Estonsko	100 %	Rumunsko	86 %
Litva	100 %	Maďarsko	65,1 %
Slovensko	100 %	Rakousko	62,7 %
Finsko	100 %	Řecko	59 %
Lotyšsko	100 %	Slovinsko	48 %

Zdroj: [73], vlastní zpracování

Z tabulky je patrné, že například Bulharsko, Slovensko a některé státy Pobaltí jsou na ruských dodávkách zemního plynu 100 % závislé. Na druhou stranu existuje v rámci EU i skupina zemí, které zemní plyn z Ruska nedovážejí vůbec. Jedná se o Švédsko, Dánsko, Irsko, Portugalsko, Španělsko a Velkou Británii. Tyto země jsou tedy na Rusku v oblasti dovozu zemního plynu naprosto nezávislé. Dva státy EU pak zemní plyn vůbec nespotřebovávají, a sice Malta a Kypr. Přehled všech 28 členských zemí EU viz Příloha 3.

Zde je nutno také uvést, že se oficiální statistiky, co se zemního plynu týká, do velké míry odlišují. Například dle analýzy britské energetické společnosti BP (dříve British Petroleum) za rok 2012 tvořily dodávky ruského zemního plynu do České republiky pouze 66 % z celkových importů plynu do země.

4.2. Sektor ropy

V oblasti dovozu ropy je situace o něco vážnější než v sektoru zemního plynu. Závislost EU na dovozech ropy je na úrovni 86,6 % (hodnota z roku 2012). Zde je nutno uvést, že v rámci této kapitoly hovoříme o ropě v jejím surovém stavu. Následující tabulka uvádí podíly vybraných zemí na dovozu ropy do EU 27 v roce 2010.

Tab. 4.4: Podíl vybraných zemí na dovozu ropy do EU 27 v roce 2010

v mil. tun	2010	v %
Rusko	180,6	34,2
Norsko	73	13,8
Libye	53,7	10,2
Saudská Arábie	30,7	5,8
Kazachstán	29,7	5,6
Írán	29,6	5,6
Nigérie	21,9	4,2
Ázerbájdžán	21,6	4,1
Celkový import	527,4	100

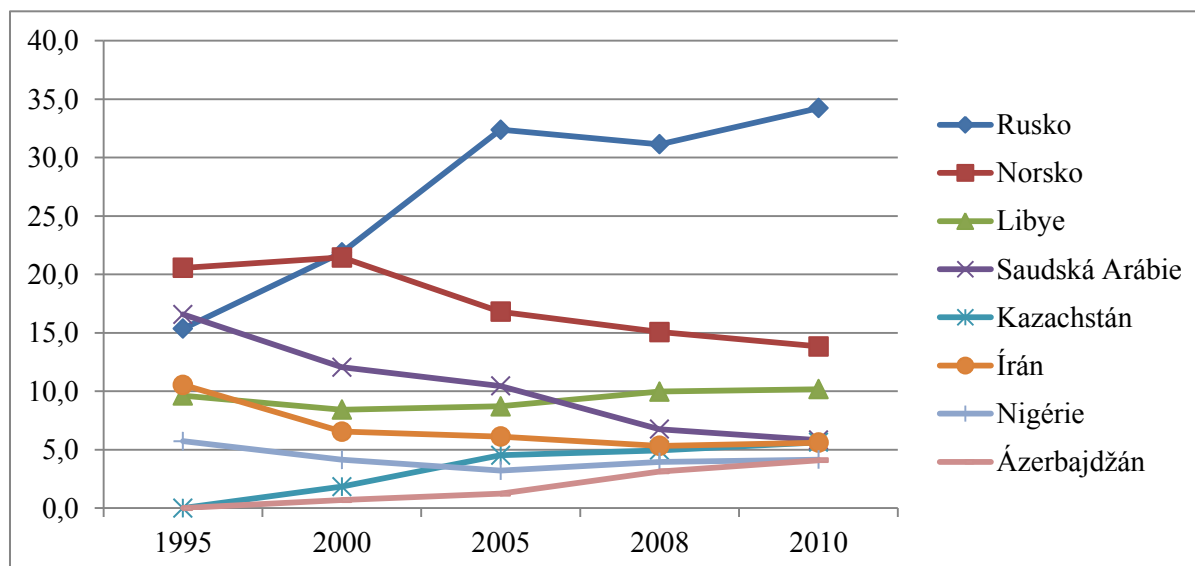
Zdroj: [71], vlastní zpracování

Z tabulky je patrné, že vedoucí pozici, co se dovozu ropy do EU týká, zastává opět Rusko. Nicméně zde už je vidět velký rozdíl mezi podílem dovozu ropy z Ruska (34,2 %) a Norska (13,8 %), které je druhým největším dodavatelem ropy do EU (hodnoty z roku 2010). Ruské dovozy ropy totiž tvoří více než dvojnásobek těch norských. Ruský dovoz ropy se pak na celkové spotřebě ropy v EU podílí 29 %.

Dalšími významnými zeměmi v pořadí dovozu ropy do EU jsou Libye s 10,2 % či Saudská Arábie, Kazachstán a Írán, které se na dovozech ropy do EU podílejí každá přibližně 5,6 %. I když je v současné době podíl Ruska na dovozu ropy do EU vysoký, nelze říci, že tomu tak bylo i v minulosti.

V následujícím grafu je uveden vývoj podílu vybraných zemí na dovozu ropy do EU 27 v letech 1995 – 2010.

Graf 4.3: Vývoj podílu vybraných zemí na dovozu ropy do EU 27 v letech 1995 – 2010 (údaje uvedeny v %)

Zdroj: [71], vlastní zpracování

Ačkoliv je v současnosti největším dodavatelem ropy do EU Rusko, z výše uvedeného grafu je patrné, že tomu tak vždy nebylo. V roce 1995 bylo největším dodavatelem ropy do EU Norsko (20,6 %). Rusko se tehdy podílelo na dovozech ropy do EU 15,4 %. Zlom nastal v roce 2000, kdy se obě země podílely na dovozech ropy do EU téměř stejným dílem. Po roce 2000 se však Norské dodávky ropy do EU začaly postupně snižovat. Klesající tendenci dodávek ropy lze pozorovat také u Saudské Arábie, kdy se její podíl na celkových dodávkách ropy do EU zmenšil z 16,6 % v roce 1995 až na 5,8 % v roce 2010. Naopak Kazachstán, který se v roce 1995 na dovozu ropy do EU nepodílel vůbec, v roce 2010 tvořil 5,6 % všech dovozů ropy do EU. Stejně tak Ázerbájdžán, který v roce 1995 ropu do zemí EU nedovážel, se v roce 2010 na jejím dovozu podílel 4,1 %. Podrobněji viz Příloha 4.

Největším dovozcem ropy z Ruska bylo v roce 2011 stejně jako v případě zemního plynu Německo. Ruské dovozy ropy zde tvořily přibližně 20 % z celkových dovozů této suroviny do EU. Následně jsou největšími dovozci ruské ropy Itálie, Polsko a Nizozemí. Stejně jako v případě zemního plynu i zde platí, že i když je Německo ze zemí EU největším dovozce ropy z Ruska, není na těchto dodávkách zcela závislé.

Některé státy EU dovážejí pouze ruskou ropu nebo tyto dovozy tvoří podstatnou část dovozů celkových. Následující tabulka uvádí vybrané státy EU s největším podílem dovozu ruské ropy na celkových dovozech této suroviny do jednotlivých zemí.

Tab. 4.5: Podíl dovozu ruské ropy na celkových dovozech ropy do vybraných zemí EU v roce 2011 (údaje uvedeny v %)

Slovensko	100 %	Polsko	91,9 %
Maďarsko	100 %	Finsko	87,2 %
Litva	98,4 %	Chorvatsko	74,7 %
Bulharsko	95,5 %	Česká republika	59,2 %

Zdroj: [74], vlastní zpracování

Jak lze pozorovat z údajů uvedených v tabulce, největší závislost na dovozu ruské ropy vykazuje Slovensko a Maďarsko. V těchto zemích tvoří dodávky ropy z Ruska 100 % z celkových dovozů ropy. Dalšími státy, které dovážejí také téměř jen ruskou ropu, jsou Litva (98,4 %), Bulharsko (95,5 %) a Polsko (91,9 %). O něco lepší je pak situace u Finska, kde ruské dodávky ropy tvoří 87,2 % dodávek celkových. Chorvatsko, nový členský stát EU, z Ruska dováží 74,7 % ropy. Česká republika je na tom oproti výše zmiňovaným státům podstatně lépe. Ruské dodávky ropy tvoří 59,2 % dodávek celkových.

I zde, v sektoru ropy, existují státy, které ji z Ruska nedovážejí vůbec (v surovém stavu). Jedná se o Estonsko, Kypr, Lotyšsko, Lucembursko, Maltu a Slovinsko. Přehled všech 28 členských zemí viz Příloha 5.

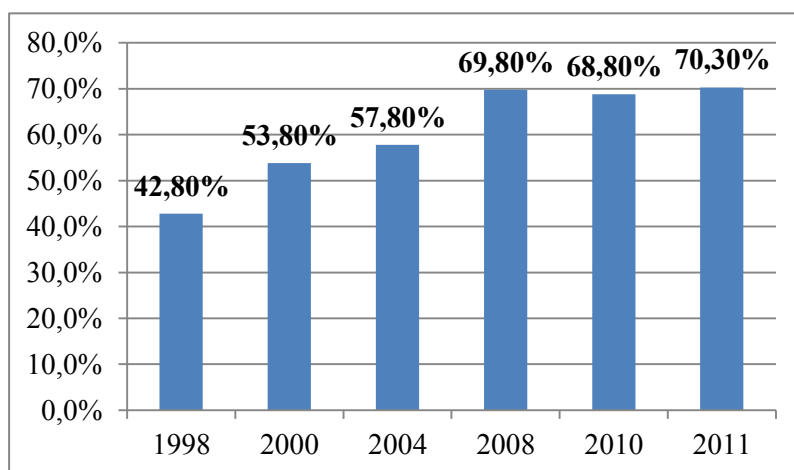
Z uvedené analýzy tedy vyplývá, že stejně jako v sektoru zemního plynu, je i zde patrná velká míra asymetrie co se závislosti zemí EU na dodávkách ropy (zemního plynu) z Ruska týká. Některé členské státy by se bez ruských dodávek neobešly, zatímco jiné jsou na nich plně nezávislé.

4.3. Exportní závislost Ruska

Jak již bylo v úvodu této kapitoly řečeno, pro určení toho, nakolik na energetickém exportu závisí dodavatel, slouží ukazatele, jako jsou: podíl příjmů z exportu (ropy a zemního plynu) na tvorbě HDP, podíl příjmů z prodeje energetických surovin na příjmech do státního rozpočtu a podíl z těchto příjmů z exportu na příjmech z celkového exportu [68].

Energetický sektor představuje v Rusku nejdůležitějšího činitele ekonomiky a výrazným způsobem přispívá k národní bezpečnosti státu. Následující graf zobrazuje vývoj podílu nerostných surovin na celkovém exportu Ruska v letech 1998 – 2011.

Graf 4.4: Vývoj podílu ropy a zemního plynu na celkovém exportu Ruska v letech 1998 – 2011 (údaje uvedeny v %)

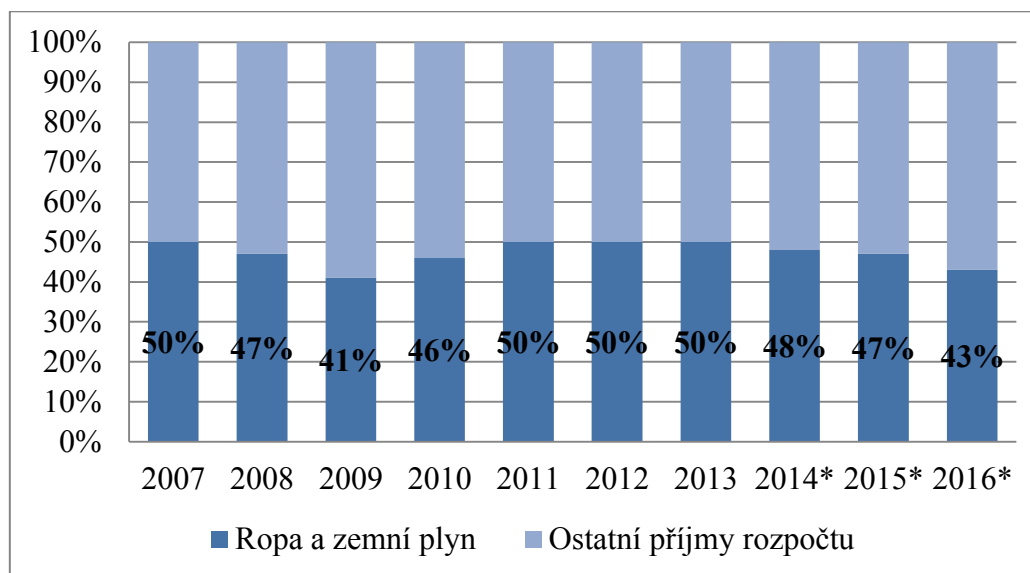
Zdroj: [75], vlastní zpracování

Z uvedeného grafu lze vidět, jak velkou část veškerého exportu Ruska zaujímá sektor ropy a zemního plynu. Data z roku 2011 uvádějí podíl okolo 70 %, přičemž lze pozorovat rostoucí tendenci podílu ropy a zemního plynu na veškerém exportu. Na evropský trh přicházelo v roce 2012 přes 90 % vývozů ruského zemního plynu [72]. U ropy je tento podíl o něco nižší. Do Evropy bylo vyváženo dle dat z roku 2012 přibližně 78 % ruských exportů ropy [76].

Příjmy z prodeje ropy a zemního plynu pak v roce 2013 tvořily 50 % příjmů ruského státního rozpočtu.

Následující graf zobrazuje vývoj podílu příjmů z prodeje ropy a zemního plynu na příjmech do ruského státního rozpočtu v letech 2007 – 2016.

Graf 4.5: Vývoj podílu příjmů z prodeje energetických surovin na příjmech do ruského státního rozpočtu v letech 2007 – 2016 (údaje uvedeny v %)

* předběžný údaj

Zdroj: [77], vlastní zpracování

Jak lze v uvedeném grafu vidět, příjmy z prodeje ropy a zemního plynu tvoří konstantně (ve sledovaném období) okolo 50 % všech příjmů ruského státního rozpočtu. Propad na 41 % lze pozorovat v roce 2009. V roce 2014 je očekáván pokles těchto příjmů na 48 % a v roce 2016 by pak podíl z prodeje ropy a zemního plynu měl tvořit 43 % příjmů ruského státního rozpočtu. Cílem Ruska je postupné snížení této vysoké závislosti na příjmech z tohoto prodeje. Premiér Ruska D. Medveděv uvedl v roce 2013 při rozhovoru pro brazilskou televizní stanici Globo, že se Rusko musí vzdálit od této závislosti a dosáhnout takové situace, kdy budou příjmy z dodávek ropy a zemního plynu tvořit jen 25 % příjmů státního rozpočtu. Poté by se dle něj jednalo o dobrou úroveň diverzifikace ruské ekonomiky [78].

Co se podílu příjmů z exportu ropy a zemního plynu na tvorbě HDP týká, v roce 2007 tvořily 10-11 % ruského HDP. Pro rok 2014 je tento podíl odhadován na 8,9 % HDP. V roce 2016 by pak měl být dle odhadů tento podíl nižší – 7,9 % HDP [79].

Finanční závislost Ruska na evropském trhu je výrazná a tvoří podstatnou část ruského rozpočtu i podílu na exportu, nehledě na významný podíl na tvorbě HDP.

Vzájemnou závislost mezi Ruskem a EU lze na základě výše uvedených údajů označit za *asymetrickou*. Pokud by došlo k přerušení dovozu dodávek ropy či zemního plynu z Ruska, část energetické spotřeby může EU nahradit jinými zdroji energie (jaderná energie, obnovitelné zdroje, zkapalněný plyn) a zvýšením dodávek plynu z Norska či Alžírsko. V případě dodávek ropy lze zvýšit dovoz opět z Norska, Saudské Arábie nebo Libye. *V případě Ruska by byly ztráty daleko vyšší, jelikož by nemělo čím nahradit své finanční příjmy.*

Nicméně toto platí především pro staré členské státy EU. Jak již bylo uvedeno v textu výše, některé, zejména nové členské státy EU totiž dovážejí jak ropu, tak zemní plyn pouze z Ruska a jsou na těchto dodávkách dlouhodobě závislé. Hovoříme tedy o asymetrické závislosti v jejich neprospěch, protože pro tyto země EU by přerušení dodávek ropy a zemního plynu z Ruska mělo katastrofální následky.

Tento různý stupeň interdependence zůstává jednou z hlavních sporných otázek současných energetických vztahů mezi EU a Ruskem, přičemž hluboce zakořeněný problém vychází z rozdílných názorů na spolupráci. „*Zatímco EU se vzájemné závislosti nebojí, Rusko nechce být závislé na nikom a na ničem. Preferuje asymetrickou závislost - zatímco ostatní by na Rusku měli být závislí, Ruská federace by měla být nezávislá*“ [68].

4.4. Energetická politika Ruska a přístup vůči Evropské unii

Ruská energetická politika Ruska je ovlivňována dvěma, do značné míry vzájemně si odporujícími, faktory, které mají přispívat ke snížení citlivosti a zranitelnosti Ruska a zároveň by mohly působit na zranitelnost a citlivost EU.

Na jednu stranu hraje v energetické politice Ruska důležitou roli ekonomický faktor v podobě snahy maximalizovat příjmy z prodeje zemního plynu a ropy. Evropská unie je hlavním obchodním partnerem Ruska a evropský energetický trh je nejdůležitějším ekonomickým prostorem pro odbyt ruských nerostných surovin. Ekonomickou prioritou ve vztahu k členským zemím je rozvoj dlouhodobého energetického partnerství a Rusko deklaruje snahu být stabilním a spolehlivým energetickým dodavatelem pro Evropu. Tedy snahu dodávat nepřerušované a předvídatelné množství energetických zdrojů za nejlepší možnou a vzájemně výhodnou cenu s nízkými tranzitními náklady [80].

Energetická politika Ruska však na druhou stranu získává bezpečnostní a strategický význam. Rusko ji využívá jako nástroj k dosažení multipolarity¹³ a rovnosti s ostatními důležitými aktéry mezinárodních vztahů, jako jsou USA, EU, Čína či Indie. Rusko také využívá energetické suroviny jako prostředek sloužící k obraně suverenity a prosazování vlivu zejména v zemích bývalého Sovětského svazu, což představuje jednání neslučitelné s představou EU. Dlouhodobým zájmem energetické politiky Ruska ve vztahu k EU je pak především diverzifikace odběratelů směrem k neevropským zákazníkům, snížení exportní závislosti na Evropě a zabránění vybudování alternativních přepravních tras ze strany EU [81].

Všechny zásadní priority a hlavní úkoly energetické politiky Ruska byly formulovány v srpnu roku 2003 v dokumentu s názvem *Strategie rozvoje energetické politiky Ruské federace do roku 2020*. Hlavním úkolem dlouhodobé energetické politiky Ruska je dle této *Strategie* povinnost státu ochraňovat zákonné zájmy občanů a hospodářských subjektů, zabezpečit obranu státu a dosáhnout kvalitativně nového stavu celé energetické politiky. V září roku 2009 pak vláda vypracovala upravenou *Energetickou strategii Ruské federace do roku 2030*, která je dokumentem převážně technického charakteru a vytváří novou orientaci energetického sektoru Ruska - přechod ruské ekonomiky na inovační cestu vývoje. Dokument definuje strategické priority energetického sektoru, jako jsou: *energetická účinnost, energetická bezpečnost, ekologická bezpečnost a ekonomická efektivita*. Hlavním cílem Energetické strategie do roku 2030 je pak co možno nejefektivnější využití přírodních zdrojů a potenciálu energetického sektoru pro dlouhodobě udržitelný růst domácí ekonomiky, zlepšení životní úrovně občanů Ruska a posílení ruské pozice v zahraničí. Z výše uvedeného vyplývá, že energetika je Ruskem vnímána jako nástroj sloužící k obnově moci v mezinárodním prostředí a obraně suverenity proti vnějším vlivům. Základním cílem ruské energetické politiky je zajištění národní bezpečnosti a Rusko použije svou energetickou politiku k odvrácení jakýchkoliv hrozeb včetně možného rizika nechat se vydírat spotřebitelskými státy [68].

¹³ Rozdělení moci mezi více, než dva aktéry systému.

Mezi hlavní postupy energetické politiky Ruska, které mohou nepříznivě ovlivnit zajištění stabilních dodávek ropy a zemního plynu do evropských zemí, lze považovat následující projevy [82]:

- *využívání energetických zdrojů jako nástroje zahraniční politiky;*
- *upevnění přítomnosti a podpora intenzivního pronikání ruských energetických subjektů na stávající a nové energetické trhy druhých zemí;*
- *snaha o diverzifikaci odběratelů energie.*

4.4.1. Energetika jako zahraničně-politický nástroj

Počátek diskuze o možnosti využívání energetiky k prosazení politických cílů v zahraničí lze spojit s obdobím v letech 2003 – 2004, kdy došlo ke zvýšení státních intervencí do energetického sektoru a rovněž s nárůstem světových cen ropy a zemního plynu v letech 2001-2002. V souvislosti s prosazováním energetiky jako nástroje zahraniční politiky lze rozlišit čtyři základní scénáře [68]:

1. *využívání energetické závislosti k dosažení určitých politických cílů vůči státům, které nakupují zemní plyn a ropu;*
2. *užití potenciální příležitosti budoucí expanze dodávek energie prostřednictvím nových produktovodů k podpoře zájmů Ruska v různých zemích;*
3. *zapojení investorů a energetických firem ze zemí závislých na dovozu energie k účasti na správě projektů těžby ropy a zemního plynu nebo rozvoji energetických rezerv za účelem podpory bilaterálních vztahů s těmito zeměmi;*
4. *získání kontroly nad subjekty zajišťujícími import ropy a plynu v dané zemi a nad klíčovými energetickými společnostmi, které na svém území spravují sítě ropovodů a plynovodů k dosažení ekonomických a politických cílů.*

První a čtvrtý scénář je primárně praktikován v politice vůči zemím bývalého Sovětského svazu. Na vztahy mezi Ruskem a vybranými státy EU, například Francií či Německem se pak zaměřuje druhý a třetí scénář. Na otázku, zda Rusko využívá energetiku jako politického nástroje, je třeba odpovědět, že ano, avšak míra účinnosti tohoto nástroje v zahraničně-politických a bezpečnostních vztazích je podobná, jako ruská (ne)schopnost ovlivňovat vývoj světových cen.

Jdou-li světové ceny energetických surovin nahoru, je na tom ruský státní rozpočet dobře a naopak [83].

Mezi důkazy ruského užívání nerostného bohatství jako zahraničně-politického nástroje lze zařadit zejména spory o ceny plynu mezi Ruskem a Ukrajinou v letech 2006 a 2009 (viz kapitola 3.6.2) či spory mezi Ruskem a Běloruskem v lednu 2007 (viz kapitola 3.6.1), při kterých byla energetická bezpečnost EU bezprostředně ohrožena.

Uvedme zde také situaci z července roku 2008, kdy Rusko snížilo dodávky ropy do České republiky prostřednictvím ropovodu Družba - oficiálně z „technických důvodů“. Tento technický argument ruské strany řada odborníků nevyloučila, objevily se však spekulace o tom, že šlo o ruskou reakci na podpis dohody mezi českou a americkou stranou o rozmístění americké radarové základny na území ČR [84].

V souvislosti se současně probíhající ukrajinskou krizí Rusko dne 10. dubna roku 2014 varovalo Ukrajinu i Evropu, že chronické ukrajinské dluhy by mohly ohrozit dodávky zemního plynu. Ruský Gazprom oznámil, že vzhledem ke špatné platební morálce Ukrajiny za dodávky zemního plynu bude pravděpodobně požadovat platby předem, aby se dluhovým problémům s Ukrajinou vyhnula. Prezident V. Putin také pohrozil Ukrajině tím, že opět přeruší dodávky zemního plynu a zároveň oslovil dopisem 18 evropských státníků, kteří byli upozorněni, že Ukrajina by pak mohla plynovou krizi řešit odčerpáním suroviny určené Evropě [85].

„Na druhou stranu si je třeba uvědomit, že energetika je dosti hrubá a v mnoha případech neefektivní zbraň, kterou je složité nasměrovat přesně na cíl, a strana (iniciátor) může sobě způsobit nemenší škody (ne-li větší) než proti straně, proti níž se využije“ [80].

4.4.2. Diverzifikace odběratelů

Energetická politika Ruska prošla dlouhým vývojem a od roku 2000 se v souvislosti s proměnou její koncepce stala agresivnější, co se bránění a prosazování ruských zájmů týká. Jak již bylo uvedeno výše, všechny zásadní priority a hlavní úkoly energetické politiky byly následně formulovány v srpnu roku 2003 v dokumentu s názvem *Strategie rozvoje energetické politiky Ruské federace do roku 2020*, která stanovila nejen hlavní úkoly energetické politiky Ruska, ale také předpovídá další rozvoj palivoenergetického komplexu. Jedním z cílů uvedených v této *Strategii*, který ohrožuje energetickou bezpečnost EU, je integrace Ruska do světového energetického prostoru.

Dlouhodobým zájmem Ruska je tedy diverzifikace exportu ropy a zemního plynu na více „velkých“ klientů, zejména do zemí východní Asie a na Dálný východ a tedy snížení závislosti na dodávkách do EU.

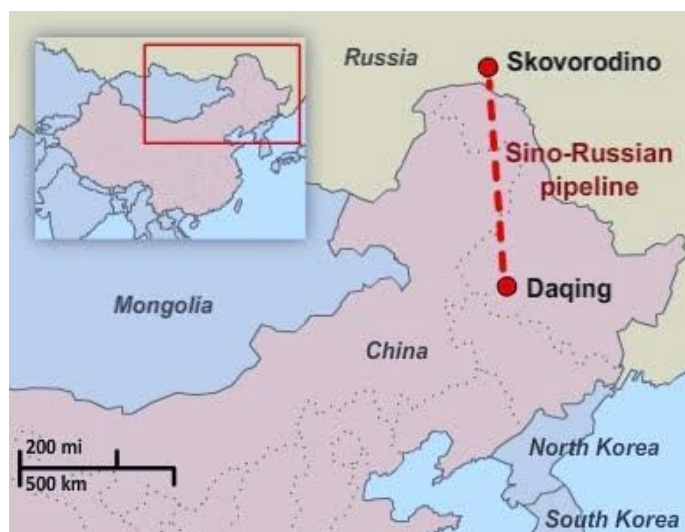
Zde uveďme například tzv. *Eastern Gas Program*, jejímž koordinátorem je ruský Gazprom. Doposud se centra pro výrobu plynu na východě Ruska vytvářela v oblasti regionu Sachalin a území Kamčatky, nicméně do popředí se dostávají oblasti jako Jakutsk, Irkutsk a Krasnojarsk. Program stanoví, že spolu s výrobními centry plynu a vytváření jednotné tranzitní soustavy bude rozvíjeno také zpracování plynu a chemický průmysl, včetně kapacit pro helium a výrobu zkapalněného zemního plynu (dále jen LNG). Hlavní prioritou Gazpromu na východě, stejně jako základním principem *Eastern Gas Program*, jsou dodávky zemního plynu ruským spotřebitelům [86].

Co se východní Asie týká, zde mají o ropu a zemní plyn zájem Čína, Jižní Korea a Japonsko. Zvláště Čína a Japonsko se spolu předhánějí o to, do které ze zemí bude produktovody proudit více strategických surovin [87]. Ve snaze najít nové odběratele a dosažení výše uvedených cílů Rusko vybudovalo závod na zkapalňování zemního plynu v rámci projektu Sachalin II. Sachalin II je jedním z největších integrovaných projektů světa orientovaných na export ropy a zemního plynu a prvním ruským projektem na zkapalňování zemního plynu. Export LNG z Ruska začal v roce 2009. V roce 2012 se Sachalin II podílel 4,5 % na světové výrobní kapacitě LNG. To odpovídá téměř 9,5 % potřeby zemního plynu v Japonsku a 6 % v Jižní Koreji [88].

Jednou z priorit *Eastern Gas Program* bylo, mimo jiné, také vybudování přepravní trasy Sachalin – Chabarovsk – Vladivostok. V roce 2008 začal ruský Gazprom tento projekt navrhovat a v roce 2011 již byl uveden do provozu. Tato trasa je přes 1 800 km dlouhá [89].

Co se vztahu Ruska a Číny týká, v roce 2011 zahájil svůj provoz první ropovod, vedoucí ze Sibiře na severovýchod Číny do města Daqing. Ropovod tak spojil největšího světového producenta ropy a největšího světového spotřebitele energie. Do tohoto roku totiž musela ruskou ropu do Číny převážet železnice. Náklady na tento projekt dosáhly 25 miliard dolarů a byly částečně financovány z čínských půjček.

Obr. 4.1: Ropovod mezi Ruskem a Čínou

Zdroj: [90]

V oblasti zemního plynu bylo mezi Ruskem a Čínou od roku 2006 podepsáno mnoho předběžných dohod. V roce 2009 pak představitelé obou zemí podepsali dokument o zajištění dodávek ruského plynu, proudícího z Jamalského poloostrova takzvanou západní trasou vedoucí přes Altajský kraj. Nicméně zemní plyn do Číny z Ruska doposud neproudí. Podle aktuálních informací se však dojednávají poslední detaily smlouvy a cena plynu. Vývoz plynu do Číny je pro Rusko důležitý jako alternativní zdroj peněz pro případ, kdy by tuto surovinu přestala nakupovat Evropa. Avšak vzhledem k faktu, že by se plynovod měl teprve začít stavět, reálný export plynu do Číny lze očekávat až okolo roku 2020 [91].

V souladu s ruskými strategickými koncepcemi pro oblast energetiky do roku 2020 a 2030 je v dlouhodobém zájmu Ruska eliminovat svou závislost na tranzitních zemích. Jedná se o Bělorusko a Ukrajinu, přes kterou prochází asi 80 % dodávek zemního plynu do EU. Zde lze pozorovat silný politický aspekt, jehož účelem je zbavit se politických a ekonomických rizik, která plynou ze strany tranzitních zemí a vyhnout se tak jejich případnému nátlaku na cenové zvýhodnění oproti ostatním zemím. Tento plán absence prostředníka navíc koresponduje s plánem Gazpromu maximalizovat zisky a svůj podíl na trhu [81].

Dnešní plynovodní síť nutí EU a Rusko spolupracovat, jelikož jejich dosavadní infrastruktura zvyšuje interdependenci.

Tato politika nachází pochopení u řady velkých spotřebitelů především u Itálie a Německa, jejichž cílem je vybudování severního a jižního směru exportu plynu. Zde se jedná o plynovod Nord Stream, který již byl uveden do provozu a plynovod South Stream, na němž v současnosti probíhají přípravné práce.

4.4.3. Nord Stream

Původní představy o plynovodu Nord Stream pocházejí z roku 1997, kdy ruský Gazprom a finská společnost Neste (později známá jako Fortum) vytvořily společnost North Transgaz Oy za účelem správy a provozu plynovodu vedoucího z Ruska do severního Německa přes Baltské moře. Plány na vybudování plynovodu Nord Stream poté v roce 2005 oznámil tehdejší německý kancléř G. Schröder a ruský prezident V. Putin. Stavba plynovodu byla oficiálně zahájena dne 9. dubna roku 2010. Celková délka plynovodu činí 1220 km a je složena ze dvou linek. První fáze jeho výstavby byla uvedena do provozu v roce 2011, druhá pak o rok později.

Trasa plynovodu byla naplánována tak, aby obcházela pro Rusko problematické tranzitní země, zejména Ukrajinu a Polsko. Proti realizaci projektu se tedy od počátku stavělo nejvíce Polsko a pobaltské státy. Polský ministr zahraničí R. Sikorski nazval Nord Stream „plynovod Molotov-Ribbentrop“, čímž chtěl naznačit fakt, že Rusko využívá plyn jako zahraničně-politický nástroj a strategii k oslabení EU a NATO. Polsko se také obávalo, že díky realizaci projektu by mu pak Rusko mohlo zastavit dodávky plynu, aniž by byla ovlivněna energetická bezpečnost EU. Pobaltské státy zase vyjádřily obavy z toho, že by výstavba plynovodu mohla zvýšit dopravu ruských lodí v Baltském moři. Argumentem proti výstavbě plynovodu byl také jeho efekt na životní prostředí a společnost Nord Stream AG, která byla pověřena realizací projektu, utratila 100 mil. EUR za environmentální hodnocení a analýzy dopadů jeho realizace na životní prostředí. Překážkou zde bylo také získání stavebních povolení od zemí, jejichž ekonomickými zónami trasa plynovodu prochází. Hlavně tedy od Dánska, Finska a Švédska. Dánsko povolilo výstavbu ve svých vodách v říjnu roku 2009. Švédsko a Finsko pak v listopadu téhož roku [92].

Následující obrázek zobrazuje trasu plynovodu Nord Stream.

Obr. 4.2: Trasa plynovodu Nord Stream

Zdroj: [93]

Pro Rusko představuje realizace projektu Nord Stream výhodu v tom, že neprochází žádnou tranzitní zemí, čímž se Rusko do jisté míry zbavilo problémů s Ukrajinou ohledně cen za dodávky plynu. Projekt také ušetřil Rusku na tranzitních poplatcích a zároveň vyloučil politické riziko. Ukrajina, která se výrazně stavěla proti realizaci plynovodu, tak ztratila miliónové příjmy za přepravu přes své území. Krátce po svém zvolení prezidentem Ukrajiny navrhl V. Janukovyč, ve snaze zvrátit tuto situaci, vytvoření konsorcia na tranzit plynu a rozdělení tamního systému přepravy plynu rovnoměrně na třetiny mezi ruskou společností Gazprom, ukrajinský Naftogaz a evropské spotřebitele. Zároveň s tímto pak V. Janukovyč uzavřel s tehdejším prezidentem Ruska D. Medveděvem dne 22. dubna roku 2010 smlouvu o prodloužení pronájmu vojenské základny v krymském Sevastopolu o dalších 25 let, tedy do roku 2042. Výměnou za to pak Ukrajina získala 30% slevu na nákup ruského zemního plynu [94].

Názory na plynovod Nord Stream se v jednotlivých členských státech EU různí. Dle zastánců projekt přispěl ke zvýšení energetických dodávek do EU.

Odpůrci pak tvrdí, že plynovod sice evropské přepravní trasy diverzifikuje, ale v žádném případě nesnižuje závislost EU na zemním plynu z Ruska.

4.4.4. South Stream

South Stream je doposud nepostaveným, avšak již konkrétně plánovaným plynovodem. Projekt je primárně podporován ruským Gazpromem, který má mít 50 % podílu na provozní společnosti. Na projektu se dále podílejí velké evropské společnosti jako například italská společnost Eni s podílem 20 % či německá firma Wintershall.

South Stream má podle současných plánů začít přepravovat ruský zemní plyn do Evropy od prosince roku 2015. Plynovod má vést pod hladinou Černého moře a dál přes Bulharsko, Srbsko, Maďarsko, Slovinsko a Rakousko až do severovýchodní Itálie. Další větve povedou do Chorvatska, Makedonie, Řecka a Turecka. Na stavbě plynovodu se bude podílet mj. italská firma Saipem, která dostala zakázku za 2 miliardy Eur, a to na položení prvního úseku plynovodu na dně Černého moře. Odhaduje se, že celkové náklady výstavby plynovodu budou obnášet 20 miliard Eur [95].

Historie projektu sahá do června roku 2007, kdy generální ředitel italské energetické společnosti Eni a generální ředitel Gazpromu, podepsali v Římě memorandum o porozumění o výstavbě plynovodu South Stream. V roce 2009 pak evropští odběratelé ruského plynu vyjádřili zájem na zrychlení výstavby plynovodů obcházejících Ukrajinu poté, co spor mezi Ruskem a Ukrajinou na dva týdny narušil dodávky plynu do Evropy. South Stream je do značné míry konkurentem také dosud nepostavenému Transadriatickému plynovodu (TAP), který vyhrál tendr na dodávky zemního plynu z Ázerbájdžánu, a porazil tak konkurenční projekt EU Nabucco.

První práce na výstavbě plynovodu South Stream začaly v Bulharsku 4. listopadu roku 2013, v Srbsku pak 24. listopadu téhož roku. V souvislosti se situací na Ukrajině však panují obavy o budoucnost plynovodu. V březnu roku 2014 Bulharsko uvedlo, že přípravné práce na výstavbě plynovodu South Stream nezastavilo. Bulharské úřady nicméně kvůli krizi na Ukrajině velmi pozorně sledují vývoj ve vztazích mezi Bruselem a Moskvou [96].

Obr. 4.3: Trasa plánovaného plynovodu South Stream

Zdroj: [97]

Projekt South Stream zatím nesplňuje nařízení EU, které výrobcům a distributorům energií neumožňuje vlastnit potrubní vedení, která používají (viz kapitola 4.5.1). Nutné jsou také bilaterální dohody mezi Ruskem a státy, kterými má South Stream vést.

4.5. Energetická politika Evropské unie vůči Rusku

Postoje členských států EU vůči energetické politice Ruska jsou různé a je na ni nahlíženo s nedůvěrou i souhlasem. Rusku tato neschopnost EU zaujmout jednotné stanovisko a vytvořit koherentní energetickou politiku vyhovuje.

V některých členských státech panují obavy z toho, že se EU stane na dodávkách z Ruska vysoce závislou a ocitne se pod jejich energetickou nadvládou. Problematickou je také důvěryhodnost Ruska, především díky energetickým krizím, které se projevily přerušáním dodávek nasmlouvaného množství energetických surovin do EU [68].

Ve snaze o zajištění energetické bezpečnosti členských států EU prosazuje v souladu s cíli své energetické politiky řadu opatření, kterými jsou především *liberalizace energetického trhu* sloužící jako “nástroj obrany” proti monopolizačním praktikám Gazpromu, *propojování transportních cest* a *diverzifikace přepravních tras a zdrojů*.

Tyto kroky lze z pohledu Ruska vnímat jako hrozbu, protože brání nerušenému přístupu ruských státních monopolů na evropský trh. Citlivost a zranitelnost Ruska může EU jako celek ovlivnit svým ekonomickým a politickým působením ve vzájemných energetických vztazích [81].

4.5.1. Liberalizace energetického trhu

Dle Evropské komise zaručuje liberalizace trhu s energiemi nejúčinnější a pro spotřebitele nejvýhodnější organizaci energetického sektoru. Transparentní, účinný a vzájemně propojený vnitřní trh s elektřinou a zemním plynem je nutnou podmínkou k zajištění udržitelných dodávek energie. Jeho existence představuje strategický nástroj, který vytvoří stabilní prostředí nezbytné pro investice a poskytne evropským zákazníkům možnost výběru mezi různými společnostmi dodávajícími plyn a elektřinu v dostupných cenách [98].

V září roku 2007 předložila Komise po předchozích dvou pokusech o vytvoření právních podmínek pro další liberalizaci trhů s energiemi *tzv. třetí liberalizační balíček* s cílem zajistit fungování vnitřního energetického trhu. Pravděpodobně nejdůležitějším prvkem balíčku je *tzv. vlastnický unbundling* čili vlastnické oddělení produkčních kapacit od přenosu a distribuce energií. Kromě unbundlingu obsahuje třetí liberalizační balíček klauzuli, jejímž základním principem je zabránit společnostem ze zemí mimo EU v nákupu strategických distribučních sítí bez souhlasu vlády členského státu a přimět subjekty ze třetích zemí, aby dodržovaly stejná pravidla, která platí pro společnosti sídlící na území Evropské unie. Dle Ruska však třetí liberalizační balíček ohrožuje energetickou bezpečnost a spolupráci s EU a brání rovnému přístupu ruských subjektů na trhy členských států. Rusko se obává, že v důsledku zavedení unbundlingu ztratí prioritu v přístupu k infrastruktuře, protože dle třetího liberalizačního balíčku budou dodavatelé plynu povinni prodat své distribuční sítě. Ruský Gazprom, který plyn prakticky jinak než do Evropy nevyváží, by tak musel dle této nové legislativy předat právo na prodej plynu evropským společnostem [99].

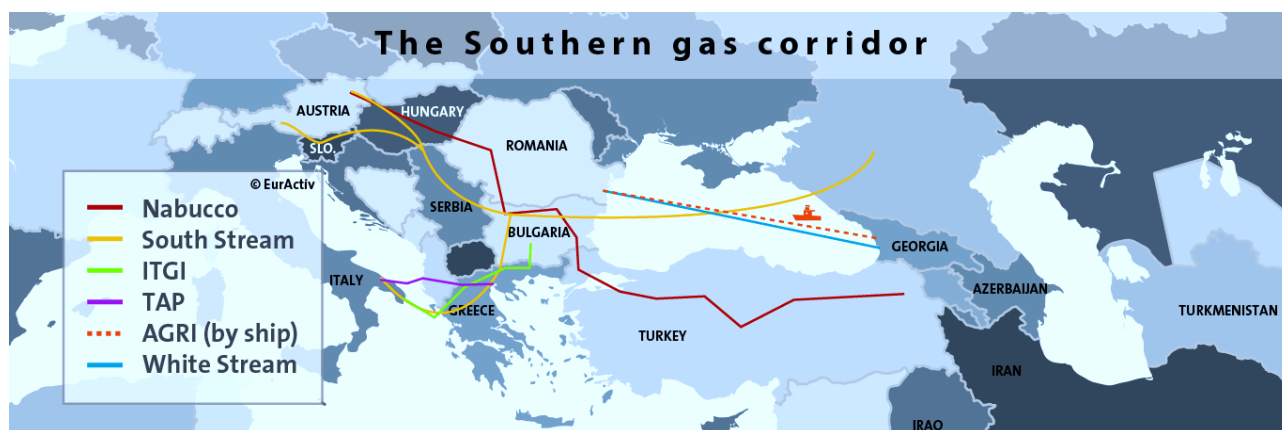
4.5.2. Evropská snaha o diverzifikaci v oblasti zemního plynu

Při zajišťování energetické bezpečnosti je dlouhodobým cílem EU diverzifikace zdrojů a budování nových transportních cest. Diverzifikační úsilí EU bylo zaměřeno především na projekt plynovodu Nabucco a s ním spojený Transkaspický plynovod. Přípravy na realizaci projektu Nabucco začaly již v roce 2002, avšak pravděpodobně nebude vůbec realizován.

Důležitým krokem EU v tomto ohledu byl v polovině ledna roku 2011 podpis dohody, ve které se Ázerbájdžán zavázal poskytnout Evropě značný objem plynu pro vytvoření tzv. *jižního koridoru* (viz níže uvedený obrázek č. 4.3). Ten má vytvořit síť plynovodů dopravujících zemní plyn do Evropy z regionu Kaspického moře a Blízkého východu přes Turecko. Ázerbájdžán však tehdy ještě nebyl rozhodnut, zda zemní plyn poskytne plynovodu Nabucco z pole Shah Deniz II, nebo zda plyn získají menší konkurenční projekty. Prvním z těchto projektů je *Transadriatický plynovod (TAP)*, navrhovaný švýcarskou EGL, norským Statoilem a německou firmou E.ON, který by měl vést z řecké Soluně do Albánie a přes Jaderské moře do Itálie a dále do Evropy. Druhým projektem je prodloužení stávajícího plynového interkonektoru spojujícího Turecko s Řeckem (TGI) o další zemi Itálii. *Interkonektor mezi Itálií, Řeckem a Tureckem (ITGI)*, by měl přivádět zemní plyn od tureckých hranic do jižní Itálie. ITGI má být dokončen v roce 2016 a jeho plánovaná kapacita je 12 miliard m³ plynu ročně [100].

V roce 2011 však Ázerbájdžán coby vedlejší poskytovatel od projektu Nabucco odešel a dal přednost dohodě s Tureckem a projektu *Transanatolského plynovodu*. O rok později pak z konsorcia pro výstavbu Nabucco vystoupila maďarská naftařská společnost MOL a v polovině května roku 2012 informoval o odstoupení německý koncern RWE. V témže roce uvedla britská společnost British Petroleum (nyní BP), že plyn přes plynovod Nabucco dodávat nebude. V červnu roku 2013 pak byl definitivně vybrán projekt *Transadriatického plynovodu (TAP)*, jako trasa přivádějící zemní plyn z ázerbájdžánského pole Shah Deniz II [101].

Obr. 4.4: Jižní koridor

Zdroj: [102]

Konsorcium Shah Deniz, které o vítězi rozhodovalo, si plynovod TAP vybralo pravděpodobně nikoli z politických důvodů, ale spíše proto, že trasa plynovodu TAP je o 450 kilometrů kratší než trasa Nabucca. Další konkurenční výhodou plynovodu TAP je fakt, že končí v Itálii a vede přes Řecko, kde je cena plynu vyšší než v Bulharsku, Rumunsku a Maďarsku, přes které měl vést Nabucco [103]. První exporty plynu by měly přes TAP začít proudit v období 2017 - 2018.

4.6. Břidlicový plyn jako alternativa zemního plynu

Těžba břidlicového plynu je v současnosti jedním z velmi populárních témat. Zastánci jeho těžby tvrdí, že využívání břidlicového plynu přinese levnější energii, vytvoří nová pracovní místa a pomůže snížit emise uhlíku.

Dle výsledků studie poradenské společnosti IHS Cera vedl břidlicový boom v USA (za rok 2012) ke vzniku 2,1 milionu pracovních míst, přinesl 75 miliard USD v podobě daňových příjmů a zvýšil roční příjem každé domácnosti o 1 200 USD. Spojené státy vydělaly na efektu „břidlicové ropy a plynu“ hned dvakrát. Obnovená činnost ropného průmyslu podpořila hospodářství a díky zvýšení těžby plynu se výrazně snížila jeho cena: za čtyři roky šestinásobně. Pro energeticky náročná odvětví to znamená obrovskou konkurenční výhodu, která ve Spojených státech znovu nastartovala industrializaci. Hypotéza, že severoamerický kontinent by mohl být na konci tohoto desetiletí energeticky nezávislý, je dnes velice pravděpodobná [104].

Evropě by břidlicový plyn mohl přinést energetickou nezávislost i nižší účty za energie, ale existují i obavy ohledně dopadu jeho těžby na zdraví lidí a na životní prostředí. Dle viceprezidenta Evropské plynárenské asociace Eurogas by se Evropa měla o břidlicový plyn zajímat více, prohlásil to v březnu roku 2014 na konferenci asociace. Nicméně proti těžbě břidlicového plynu dlouhodobě vystupují ekologové, kteří upozorňují, že hydraulické frakování, při němž se plyn uvolňuje z podzemních hornin pomocí chemikálií rozpuštěných ve vodě, může ohrozit zásoby podzemní vody nad ložiskem plynu. Některé země, jako Francie a Česká republika, na tuto metodu uvalily moratorium [105].

Tab. 4.6: Výhody a nevýhody těžby břidlicového plynu

Výhody	Nevýhody
zvýšení globální soutěže v oblasti dodávek plynu a zásadní ovlivnění cen	hydraulické štěpení (frakování) vyžaduje vstřikování velkých objemů vody do břidlicových útvarů
nové pracovní příležitosti	v případě vadné konstrukce vrtu může dojít ke kontaminaci podzemních vod
snížení dovozu energií, větší energetická nezávislost a bezpečnost dodávek energie	možnost úniku odpadových vod a chemických látek
	seizmické otřesy

Zdroj: [106], vlastní zpracování

Co se týče dovozu břidlicového plynu do Evropy, státy visegrádské čtyřky včetně České republiky se v březnu roku 2014 obrátily na USA s výzvou, aby rozšířily vývoz svého břidlicového plynu do Evropy. V souvislosti se současným děním na Ukrajině a formálním připojením ukrajinského Krymu k Rusku totiž panují v Evropě obavy o bezpečnost energetických dodávek. Americký trh s plynem je však velmi uzavřený a možnosti vyvézt plyn do zahraničí jsou velmi omezené. Díky uzavřenosti trhu a tamní konkurenci dosahují ceny plynu nízké úrovně. Konkurenční boj pak nutí těžaře prodávat plyn s minimálním ziskem. Vývoz se sice postupně stává realitou, hlavní cílovou destinací však není Evropa, ale Asie, kde jsou ceny vyšší než v Evropě. Limitujícím prvkem pro jeho rozšíření v Evropě tedy bude jeho cena včetně nákladů na zkapalnění a dopravu. Uplyne ještě spousta času, než se americký plyn bude moci stát konkurentem stávajících dodavatelů v Evropě, pokud se vůbec tak stane [107].

5. Závěr

Energetická bezpečnost je nezbytným předpokladem pro zajištění ekonomické bezpečnosti státu, která je také jedním z předpokladů pro udržení bezpečnosti národní, a proto ji také v rozsahu národní bezpečnosti lze vnímat jako rovnocennou součást spolu s armádou, ekonomickou, ekologickou a potravinovou bezpečností státu. *Evropská unie odhaduje, že v roce 2030 bude dovážet 90 % spotřeby ropy a 80 % spotřeby zemního plynu.* To pro EU vytváří mimořádně zranitelnou a strategicky nevýhodnou budoucnost a nutí její členské státy hledat a posilovat nástroje na zvyšování vlastní energetické bezpečnosti.

Cílem této práce bylo vymezení energetické bezpečnosti a vnější energetické politiky Evropské unie, charakteristika jejích vztahů s Ruskou federací a následné vyhodnocení vzájemné interdependence v oblasti energetiky.

Debatu nad vymezením a definováním tohoto pojmu nelze považovat za ukončenou. Obsah této definice totiž vždy určuje její autor a místo jeho působení (viz kapitola 2.1). Základním nástrojem k zajišťování a udržení energetické bezpečnosti EU je její energetická politika (vnitřní a vnější rozměr). Jedním z prvních pokusů posílit komunitární rozměr energetické politiky bylo vydání *Zelené knihy* v listopadu roku 2000, kde *Evropská komise nastínila špatnou energetickou situaci EU* (viz kapitola 2.2.1). K *první konsolidované formulaci cílů* evropské energetické politiky, která odkazovala i na její vnější dimenzi pak došlo v roce 2007 návrhem balíku dokumentů s názvem „*Energetická politika pro Evropu*“ (viz kapitola 2.2.3). Důležitou změnu v oblasti formování energetické politiky Unie přinesla *Smlouva o fungování EU* (součást Lisabonské smlouvy), která zavedla zcela novou hlavu XXI a *energetická politika byla vůbec poprvé formálně konstituována v rámci primárního práva*. Energetika byla rovněž výslovně zahrnuta do oblasti *sdílených pravomocí EU* a členských států, a je tudíž podřízena zásadě subsidiarity.

Ve vztazích mezi EU a Ruskem je to právě energetická oblast, kterou lze považovat za klíčovou, a která je těžištěm celé spolupráce. Prvním oficiálním dokumentem a právním základem vzájemné spolupráce mezi Ruskem a EU byla *Dohoda o partnerství a spolupráci* podepsaná v roce 1994 (viz kapitola 3.1). Projekt Energetického dialogu EU-Rusko byl zahájen během summitu EU-Rusko, který se konal 30. října roku 2000 v Paříži (viz kapitola 3.2). Pravděpodobně největší pnutí v rámci tohoto dialogu způsobuje *Smlouva o Energetické chartě*, kterou Rusko dlouhodobě odmítá ratifikovat. Její ratifikace by totiž pro Rusko znamenala ukončení monopolu ruských společností. Vzájemné vztahy byly rovněž negativně

ovlivněny rusko-běloruskými spory v oblasti ropy a zemního plynu (viz kapitola 3.6.1) a rusko-ukrajinskými spory v oblasti zemního plynu (viz kapitola 3.6.2).

Vzájemnou interdependenci mezi EU a Ruskem v oblasti energetiky lze označit za *asymetrickou*. V případě přerušení dodávek ruské ropy či zemního plynu může EU část své energetické spotřeby nahradit jinými zdroji či zvýšením dodávek plynu z Norska či Alžírsko. V případě dodávek ropy lze zvýšit dovoz opět z Norska, Saudské Arábie nebo Libye. *Ztráty Ruska by však byly daleko vyšší, jelikož by nemělo čím nahradit své finanční příjmy. Příjmy z prodeje ropy a zemního plynu totiž tvoří okolo 50 % všech příjmů ruského státního rozpočtu a přibližně 8,9 % ruského HDP* (viz kapitola 4.3). *Rusko se na dovozech zemního plynu do EU v roce 2010 podílelo 35,1 %*. Mezi členskými státy však panují velké rozdíly. Zatímco Bulharsko, Slovensko a některé státy Pobaltí jsou na ruských dodávkách zemního plynu 100 % závislé, státy jako Švédsko, Dánsko, Irsko, Portugalsko, Španělsko a Velká Británie nedovážejí ruský zemní plyn vůbec (viz kapitola 4.1). V oblasti ropy je situace obdobná, *podíl Ruska na dovozech ropy do EU činil v roce 2010 34,2 %*. V sektoru ropy vykazují 100 % závislost na ruských dovozech Slovensko a Maďarsko. I zde existují státy, které ruskou ropu (v surovém stavu) nedovážejí vůbec. Jedná se o Estonsko, Kypr, Lotyšsko, Lucembursko, Maltu a Slovinsko (viz kapitola 4.2). Rusko si svou exportní závislost na EU uvědomuje, a proto je jejím dlouhodobým zájmem diverzifikace exportu ropy a zemního plynu na více „velkých“ klientů, zejména do zemí východní Asie a na Dálný východ (viz kapitola 4.4.2). Z konkrétních projektů uveďme ropovod mezi Ruskem a Čínou, či plynovody Nord Stream a South Stream. Diverzifikační úsilí EU bylo soustředěno do plynovodu Nabucco, nicméně z realizace tohoto projektu sešlo poté, co byl v červnu roku 2013 definitivně vybrán konkurenční projekt Transadriatického plynovodu, jako trasa přivádějící zemní plyn z ázerbájdžánského pole Shah Deniz II (viz kapitola 4.5.2).

Na základě výše uvedeného tedy lze konstatovat, že *stanovená hypotéza: Vzájemná závislost mezi Evropskou unií a Ruskou federací v energetické oblasti je asymetrická. Případné přerušení dodávek ruských strategických surovin do Evropské unie by mělo vážnější dopady pro Ruskou federaci, byla potvrzena.*

Vztahy mezi EU a Ruskem jsou v současnosti nejvíce poznamenány (nejen v oblasti energetiky) probíhající ukrajinskou krizí, která způsobila jejich velmi prudké ochlazení. V souvislosti s touto krizí je velmi diskutovaným tématem těžba břidlicového plynu a jeho případný dovoz ze Spojených států amerických (viz kapitola 4.6). V krátkodobém horizontu je však nepravděpodobné, že by se americký plyn mohl stát konkurentem stávajících dodavatelů v Evropě.

Seznam použité literatury

- [1] WAISOVÁ, Šárka. *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-148-9.
- [2] OCELÍK, Petr a Filip ČERNOCH. *Konstruktivismus a energetická bezpečnost v mezinárodních vztazích*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6081-4.
- [3] SOULEIMANOV, Emil. *Energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-331-5.
- [4] KOĐOUSKOVÁ, Hedvika, Petra KUCHYŇKOVÁ a Anna LESHCHENKO. *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-6011-1.
- [5] MÜLLER-KRAENNER, Sascha. *Energy security : re-measuring the world*. London: Earthscan, 2008. ISBN 978-1-84407-582-9.
- [6] BINHACK, Petr a Lukáš TICHÝ. *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. ISBN 978-80-87558-02-7.
- [7] ŠTOURAČOVÁ, Judita et al. *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-075-1.
- [8] PAŠKOVSKAJA, Irina Grantovna. *Eněrgoobespečenije Jevropejskogo Sojuza: vostočnoje napravlenije*. Moskva: Navona, 2010. ISBN 978-5-91798-008-9.
- [9] EUR-LEX. *Green Paper - Towards a European strategy for the security of energy supply*. [online]. 2000 [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0769&from=EN>

- [10] EUR-LEX. *Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*. [online]. 2006 [cit. 2014-02-07]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0105:FIN:cs:PDF>
- [11] EUR-LEX. *Sdělení Komise Evropské Radě a Evropskému parlamentu - Energetická politika pro Evropu*. [online]. 2007 [cit. 2014-02-09]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX:52007DC0001>
- [12] EUR-LEX. *Druhý strategický přezkum energetické politiky*. [online]. 2008 [cit. 2014-02-11]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:CS:PDF>
- [13] EUR-LEX. *Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie*. [online]. 2010 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2010/083/01&from=CS>
- [14] EUROPA. *Energetika*. [online]. 2010 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0024_cs.htm
- [15] VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Analýza dopadu Lisabonské smlouvy*. [online]. 2010 [cit. 2014-02-12]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/dokumenty/Analyza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf>
- [16] EUROPA. *Vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku*. [online]. 2009 [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0009_cs.htm
- [17] EUR-LEX. *Sdělení komise: Evropa 2020 - Strategie pro konkurenceschopnou, udržitelnou a bezpečnou energii*. [online]. 2011 [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0639R%2802%29:CS:HTML>

- [18] EUROSOP. *Energie v září 2011*. [online]. 2011 [cit. 2014-02-18]. Dostupné z: <https://www.eurosop.cz/8440/19716/clanek/energie-v-zari-2011>
- [19] EUR-LEX. *Návrh rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady, kterým se zřizuje mechanismu výměny informací o mezivládních dohodách mezi členskými státy a třetími zeměmi v oblasti energetiky*. [online]. 2011 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0540:FIN:CS:PDF>
- [20] EUROSOP. *Energie v listopadu 2011*. [online]. 2011 [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <https://www.eurosop.cz/8440/20059/clanek/energie-v-listopadu-2011/>
- [21] EUROSOP. *Energie v září 2011*. [online]. 2012 [cit. 2014-02-21]. Dostupné z: <https://www.eurosop.cz/8440/21362/clanek/energie-v-zari-2011/>
- [22] EUROSTAT. *Energy dependence*. [online]. 2013 [cit. 2014-02-23]. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdcc310>
- [23] EUROPEAN COMMISSION. *Vnější politika pro zajištění energetických zájmů Evropy*. [online]. 2006 [cit. 2014-02-25]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/doc/external_policy_solana_cz.pdf
- [24] ČERNOCH, Filip et al. *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2010. [online]. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/file/652093/Studie_RM01_02_10.pdf
- [25] INTERNATIONAL ENERGY AGENCY. *History*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.iea.org/aboutus/history/>
- [26] INTERNATIONAL ENERGY AGENCY. *What we do*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.iea.org/aboutus/whatwedo/>

- [27] EUROPA. *Evropská energetická charta*. [online]. 2007 [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/energy/external_dimension_enlargement/127028_cs.htm
- [28] TZB-INFO. *Energetická charta - reálna platforma Evropské unie pro jednání s Kremlem?* [online]. 2012 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/8547-energeticka-charta-realna-platforma-evropske-unie-pro-jednani-s-kremlem>
- [29] ENERGY CHARTER. *Staff*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.encharter.org/index.php?id=270&L=0>
- [30] EUROPA. *Smlouva o Energetickém společenství*. [online]. 2007 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/127074_cs.htm
- [31] EUROPEAN COMMISSION. *Černomořská synergie- nová iniciativa pro regionální spolupráci*. [online]. 2007 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_cs.pdf
- [32] EUROPEAN COMMISSION. *Eastern Partnership*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/international/eastern_partnership/eastern_en.htm
- [33] EUROPEAN COMMISSION. *Mediterranean Solar Plan*. [online]. 2012 [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europeaid/what/energy/policies/southern-neighbourhood/msp_en.htm
- [34] EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE. *Energy, Central Asia and the European Union*. [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/factsheet_energy_en.pdf
- [35] EUROPEAN COMMISSION. *Regional cooperation in Central Asia*. [online]. 2012 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europeaid/where/asia/regional-cooperation-central-asia/index_en.htm

[36] INOGATE. *About INOGATE*. [online]. 2012 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: http://www.inogate.org/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=72&lang=en

[37] EUROSKOP. *Rakovský: Bez kaspické ropy se neobejdeme*. [online]. [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/779/9942/clanek/rakovsky-bez-kaspicke-ropy-se-neobejdeme/>

[38] TZB-INFO. *Roviny energetického vztahu Evropské unie a Ruské federace*. [online]. 2012 [cit. 2014-03-13]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/energeticka-politika/8688-roviny-energetickeho-vztahu-evropske-unie-a-ruske-federace>

[39] BUSINESSINFO. *Rusko: Zahraničně-politická orientace*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/rusko-zahranicne-politicka-orientace-19085.html>

[40] NA VÝCHOD. *Partnerství pro modernizaci: nový impuls ve vztazích EU-Rusko?* [online]. 2010 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.navychod.cz/articles.php?id=9db0db6c-c7b3-11e2-be96-91d473c27609>

[41] SOUČASNÁ EVROPA. *Energetický dialog aneb rozpory v energetických vztazích EU a Rusko*. [online]. 2012 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.vse.cz/se/abstrakt.php?IDcl=18>

[42] REVUEPOLITIKA. *Rozpory v energetických vztazích EU-Rusko*. [online]. 2010 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1390/>

[43] NATOAKTUAL. *Co přineslo 10 let Energetického dialogu EU-Rusko*. [online]. 2010 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/co-prineslo-10-let-energetickeho-dialogu-eu-rusko-fuz-/na_analyzy.aspx?c=A101025_112532_na_analyzy_m02

[44] STREJČEK, Petr. *Roviny energetické spolupráce mezi Evropskou unií a Ruskou federací*. Energetika. 2012, č. 5. ISSN 0375-8842.

- [45] EUROPEAN COMMISSION. *EU-Russia Energy Dialogue*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-16]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2011_eu-russia_energy_relations.pdf
- [46] EUROPEAN COMMISSION. *Memorandum on an Early Warning Mechanism in the Energy Sector within the Framework of the EU-Russia Energy Dialogue*. [online]. 2009 [cit. 2014-03-18]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/reports/2009_11_16_ewm_signed_en.pdf
- [47] EUROPEAN COMMISSION. *Early Warning Mechanism*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/20110224_memorandum.pdf
- [48] MINENERGO. *Sotrudničestvo s ES*. [online]. [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://minenergo.gov.ru/co-operation/russia_eu/
- [49] EUROPEAN COMMISSION. *Gas Advisory Council*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/dialogue/dialogue_en.htm
- [50] EUROPEAN COMMISSION. *Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/international/russia/doc/2013_03_eu_russia_roadmap_2050_signed.pdf
- [51] RUSSIA BEYOND THE HEADLINES. *Russia, EU to build common energy market by 2050*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: http://rbth.com/business/2013/04/25/russia_eu_to_build_common_energy_market_by_2050_25445.html
- [52] RIANOVOSTI. *Russia, EU Sign Energy Cooperation Roadmap*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <http://en.ria.ru/russia/20130322/180194423.html>
- [53] EUROSOKOP. *Gazprom bude jednat v Bruselu o svém*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8956/23485/clanek/gazprom-bude-jednat-v-bruselu-o-svem-antimonopolnim-vysetrovani/>

- [54] TICHÝ, Lukáš. Energie a bezpečnost jejich dodávek ve vztazích Evropské unie a Ruska. *Mezinárodní politika*. [online]. 2008, č. 8 [cit. 2014-03-21]. ISSN 0543-7962. Dostupné z: http://www.dokumenty-iir.cz/MP/MPArchive/2008/MP08_08.pdf
- [55] PRESIDENT OF RUSSIA. *Conceptual Approach to the New Legal Framework for Energy Cooperation (Goals and Principles)*. [online]. 2009 [cit. 2014-03-21]. Dostupné z: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2009/04/215305.shtml>
- [56] ČESKÁ TELEVIZE. *Putin přijel do Bruselu řešit spory ohledně Ukrajiny*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/260070-putin-prijel-do-bruselu-resit-spory-ohledne-ukrajiny/>
- [57] RUSKO DNES. *Problematický vývoj rusko-běloruských vztahů*. [online]. 2007 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=clanek&id=583>
- [58] AKTUÁLNĚ. *Rusko odšťihává Bělorusko od plynu. Kvůli dluhům*. [online]. 2010 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/rusko-odstihava-belorusko-od-plynu-kvuli-dluhum/r~i:article:671223/>
- [59] IHNED. *Rusko-běloruské plynové války končí. Gazprom poprvé zcela ovládl plynovody druhého státu*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/analyzy-a-komentare/c1-53869770-rusko-beloruske-plynove-valky-konci-gazprom-poprve-zcela-ovladl-plynovody-druheho-statu>
- [60] EUROSKOP. *Dvě kola rusko-ukrajinské plynové krize 2009*. [online]. 2009 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/46/11211/clanek/dve-kola-rusko-ukrajinske-plynove-krize-2009/%29>.
- [61] ZEMNÍ PLYN. *Největší výpadek ruského plynu Evropa pocítila v lednu 2009*. [online]. 2010 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.zemniplyn.cz/aktuality/pdfdoc/nejVypadkyRP.pdf>

- [62] ČESKÁ TELEVIZE. *Ukrajina a Rusko podepsaly dohody o dodávkách. Končí plynová krize?* [online]. 2009 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/42175-ukrajina-a-rusko-podepsaly-dohody-o-dodavkach-konci-plynova-krize/>
- [63] EUROPEAN COMMISSION. *Energy Priorities for Europe*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/documents/pdf/energy_en.pdf
- [64] REVUEPOLITIKA. *Plynová krize jako předzvěst geopolitických změn*. [online]. 2009 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/32/plynova-krize-jako-predzvest-geopolitickych-zmen>
- [65] IHNED. *Další díl cenových válek. Ukrajinský Naftogaz zastavil dovoz ruského plynu*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://byznys.ihned.cz/c1-61209990-naftogaz-gazprom-ukrajina-zastavila-odber-ruskeho-plynu>
- [66] ČESKÁ TELEVIZE. *Ukrajina si značně připlatí za ruský plyn, o ložiska u Krymu může přijít*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/265672-ukrajina-si-znacne-priplati-za-rusky-plyn-o-loziska-u-krymu-muze-prijit/>
- [67] EURACTIV. *Ukrajina je pro Rusko klíč k velmocenské pozici*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/analyza/ukrajina-je-pro-rusko-klic-k-velmocenske-pozici-011485>
- [68] MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY. *Porozumění energetickým vztahům mezi EU a Ruskem*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2011-1.pdf>
- [69] EUROSTAT. *Energy dependence*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdcc310&plugin=1>

- [70] EUROSTAT. *Imports (by country of origin) - all products - annual data*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_121a&lang=en
- [71] EUROPEAN COMMISSION. *EU Energy in figures*. [online]. 2012 [cit. 2014-03-23]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2012_energy_figures.pdf
- [72] BP. *Statistical Review of World Energy 2013*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf
- [73] EUROSTAT. *Imports (by country of origin) - gas - annual data*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_124a&lang=en
- [74] EUROSTAT. *Imports (by country of origin) - oil - annual data*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nrg_123a&lang=en
- [75] ROSSTAT. *Vněšnája trgovlja*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/fttrade/#
- [76] ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION. *Russia*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=RS>
- [77] VESTIFINANCE. *Dolja neftěgazovych dochodov v bjudžetě Rossii*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <http://www.vestifinance.ru/infographics/4003>
- [78] RIANOVOSTI. *Dolju neftěgazovych dochodov bjudžeta RF nužno snizit do 25 %*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-26]. Dostupné z: <http://ria.ru/economy/20130226/924619759.html>
- [79] RG. *Truboj syt ne buděš*. [online]. 2013 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.rg.ru/2013/11/13/dohod.html>

[80] STŘEDOEVROPSKÉ POLITICKÉ STUDIE. *Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací v sektoru zemního plynu*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-27]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=451>

[81] STŘEDOEVROPSKÉ POLITICKÉ STUDIE. *Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací v sektoru zemního plynu*. [online]. 2011 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/dwnld/tichy-clanek2011020304.pdf>

[82] STŘEDOEVROPSKÉ POLITICKÉ STUDIE. *Problematika vzájemné závislosti v energetických vztazích mezi Českou republikou a Ruskou federací a působení Evropské unie*. [online]. 2010 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=415>

[83] TICHÝ, Lukáš. *Energetické vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací: partnerství nebo rivalita?* Praha: Metropolitní univerzita Praha, 2012. ISBN 978-80-86855-84-4.

[84] EURACTIV. *Vztahy Evropské unie a Ruska*. [online]. 2014 [cit. 2014-03-28]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/link-dossier/vztahy-evropske-unie-a-ruska-000047>

[85] ČESKÁ TELEVIZE. *Zaplatte plyn, jinak zavřeme kohoutka, hrozí Moskva Kyjevu*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/269311-zaplatte-za-plyn-jinak-zavreme-kohoutky-hrozi-moskva-kyjevu/>

[86] GAZPROM. *Eastern Gas Program*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/east-program/>

[87] ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY. *Ruská energetická politika a (ne)bezpečnost EU*. [online]. 2009 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.amo.cz/publikace/ruska-energeticka-politika-a-nebezpecnost-eu.html>

[88] SHELL. *Sakhalin-2*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.shell.com/global/aboutshell/major-projects-2/sakhalin.html>

[89] GAZPROM. *Sakhalin-Khabarovsk-Vladivostok*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/shvg/>

[90] EURASIAN ENERGY ANALYSIS. *New Sino Energy Ties*. [online]. 2011 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://eurasianenergyanalysis.blogspot.cz/2011/01/new-sino-energy-ties.html>

[91] ROZHLAS. *Rusko hledá odběratele, kdyby plyn přestal kupovat Západ. Možností je Čína*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/svetovaekonomika/_zprava/rusko-hleda-odberatele-kdyby-plyn-prestal-kupovat-zapad-moznosti-je-cina--1337230

[92] ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY. *Nord Stream zahájen. Cesta k energetické bezpečnosti také?* [online]. 2010 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.amo.cz/publikace/nord-stream-zahajen-cesta-k-energeticke-bezpecnosti-eu-take.html>

[93] NORD STREAM. *Nord Stream Logistic Sites (without legend)*. [online]. 2011 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.nord-stream.com/de/presse-informationen/bilder/nord-stream-logistic-sites-without-legend-3023/>

[94] NATOAKTUAL. *Nord Stream zahájen. Cesta k energetické bezpečnosti také?* [online]. 2010 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/nord-stream-zahajen-cesta-k-energeticke-bezpecnosti-eu-take-p4q/na_analyzy.aspx?c=A100503_092740_na_analyzy_m02

[95] FINANCE. *Eni: Budoucnost plynovodu South Stream je nejistá*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/414339-eni-budoucnost-plynovodu-south-stream-je-nejista/>

[96] E15. *Bulharsko hájí South Stream, přípravy na stavbu nezastaví*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/bulharsko-haji-south-stream-pripravy-na-stavbu-nezastavi-1068261#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink

- [97] GAZPROM. *Gazprom pushing ahead with South Stream and Southern Corridor projects*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.gazprom.com/press/news/2014/february/article184145/>
- [98] SOUČASNÁ EVROPA. *Liberalizace energetického trhu v EU a pozice České republiky*. [online]. 2011 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://ces.vse.cz/wp-content/tichy.pdf>
- [99] ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PRAHA. *Elektrina a plyn ve vztazích EU-Rusko*. [online]. 2013 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://iir.cz/article/elektrina-a-plyn-ve-vztazich-eu-rusko>
- [100] NATOAKTUAL. *Energické diversifikační úsilí EU a Ruska v energetice*. [online]. 2011 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://www.natoaktual.cz/energieke-diversifikacni-usili-eu-a-ruska-v-energetice-plp-na_analyzy.aspx?c=A110214_115027_na_analyzy_m02
- [101] ENERGYPOST. *End of Nabucco – end of Southern Gas Corridor?* [online]. 2013 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.energypost.eu/end-of-nabucco-end-of-southern-gas-corridor/>
- [102] EURACTIV. *South Stream*. [online]. 2011 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://euractiv.gr/energeia/apeileitai-i-kataskeyi-toy-south-stream>
- [103] E15. *Plynovod TAP pohřbil Nabucco. Je kratší a vede do Itálie*. [online]. 2013 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: http://zpravy.e15.cz/byznys/prumysl-a-energetika/plynovod-tap-pohrbil-nabucco-je-kratsi-a-vede-do-italie-1002000#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink
- [104] PRESSEEUROP. *Břidlicový plyn: Žádná revoluce se v Evropě nekoná*. [online]. 2013 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.presseurop.eu/cs/content/article/4223941-zadna-revoluce-se-v-evrope-nekona>
- [105] ČESKÉ NOVINY. *Eurogas: Evropa by se měla více zajímat o břidlicový plyn*. [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://m.ceskenoviny.cz/ekonomika/zpravy/eurogas-evropa-by-se-mela-vice-zajimat-o-bridlicovy-plyn/1059900>

- [106] EVROPSKÝ PARLAMENT. *Těžba břidlicového plynu: bude se posuzovat její vliv na životní prostředí?* [online]. 2013 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20120913STO51335/html/T%C4%9B%C5%BEba-b%C5%99idlicov%C3%A9ho-plynu-bude-se-posuzovat-jej%C3%AD-vliv-na-%C5%BEivotn%C3%AD-prost%C5%99ed%C3%AD>
- [107] TZB-INFO. *Břidlicový plyn: USA a Evropa.* [online]. 2014 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <http://energetika.tzb-info.cz/10929-bridlicovy-plyn-usa-a-evropa>
- [108] THE OXFORD INSTITUTE FOR ENERGY STUDIES. *The Russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment.* [online]. 2009 [cit. 2014-04-11]. Dostupné z: <https://www.oxfordenergy.org/2009/02/the-russo-ukrainian-gas-dispute-of-january-2009-a-comprehensive-assessment/>

Seznam zkratek

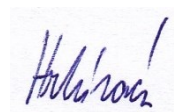
EHS	Evropské hospodářské společenství
EK	Evropská komise
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
EURATOM	Evropské společenství pro atomovou energii
HDP	Hrubý domácí produkt
IEA	Mezinárodní energetická agentura
ITGI	Interkonektor mezi Itálií, Řeckem a Tureckem
LNG	Zkapalněný zemní plyn
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
PCA	Dohoda o partnerství a spolupráci
RF	Ruská federace
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
TAP	Transadriatický plynovod
TGI	Interkonektor mezi Tureckem a Řeckem
USA	Spojené státy americké
WTO	Světová obchodní organizace

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 - školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 25. dubna 2014

.....
Bc. Tereza Hrtusová

Seznam příloh

- Příloha 1** **Pozice Evropských zemí zasažených přerušením dodávek zemního plynu z Ruska (data se vztahují k začátku krize, tedy k 6. 1. 2009)**
- Příloha 2** **Vývoj podílu vybraných zemí na dovozu zemního plynu do EU 27 v letech 1995 – 2010 (údaje uvedeny v petajoulech a v %)**
- Příloha 3** **Podíl dovozu ruského zemního plynu na celkových dovozech plynu do vybraných zemí EU v roce 2011 (údaje uvedeny terajoulech a %)**
- Příloha 4** **Vývoj podílu vybraných zemí na dovozu ropy do EU 27 v letech 1995 – 2010 (údaje uvedeny v milionech tun a v %)**
- Příloha 5** **Podíl dovozu ruské ropy na celkových dovozech ropy do vybraných zemí EU v roce 2011 (údaje uvedeny v milionech tun a %)**